

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра історії та політичної теорії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня бакалавра

студентки Чередніченко Анастасії Ігорівни
(ПІБ)

академічної групи 052-21-1
(шифр)

спеціальності 052 Політологія
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою – «Політологія»
(офіційна назва)

на тему Санкційна політика України та її міжнародних партнерів як інструмент
впливу в умовах повномасштабної війни

(назва за наказом ректора)

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
кваліфікаційної роботи	Кравець А.Ю.		
розділів:			
Рецензент			
Нормоконтролер	Зенкін М. В.		

Дніпро

2025

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри ІПТ

_____ 2025 року
«__» _____

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня бакалавра

студентці Чередніченко А. І. академічної групи 052-21-1
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності – 052 Політологія
(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою – Політологія
(офіційна назва)

на тему Санкційна політика України та її міжнародних партнерів як інструмент впливу в умовах повномасштабної війни, затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 02.05.2025 № 334-с.

	Розділ	Зміст	Термін виконання
1	ЕВОЛЮЦІЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО	1.1. Запровадження перших санкцій проти РФ після анексії Криму у 2014 році 1.2. Ефективність санкцій 2014-2021	05.05.25 – 25.05.25

	РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	років: досягнення, недоліки, виклики 1.3. Санкційна реакція на повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році. 1.4. Посилення обмежувальних заходів: нові сектори, персональні санкції. 1.5. Порівняльний аналіз санкцій до і після 2022 року: трансформація інструменту тиску	
2	СУЧАСНА МІЖНАРОДНА САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ПРОТИ РОСІЇ	2.1. Поняття санкцій, їхні види та правове регулювання. 2.2. Санкції України проти РФ в період повномасштабної війни. 2.3. Санкції міжнародних партнерів проти РФ: ЄС, США, Велика Британія 2.4. Санкції проти союзників Росії: Іран, Білорусь, Північна Корея, Китай 2.5. Аналіз ефективності санкцій, виклики, обхід, перспективи	25.05.25 – 13.06.25

Завдання видано _____ Кравець А.Ю.
(підпис керівника) (прізвище, ініціали)

Дата видачі _____

Дата подання до екзаменаційної комісії _____

Прийнято до виконання _____ Чередніченко А.І.
(підпис студента) (прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота «Санкційна політика України та її міжнародних партнерів як інструмент впливу в умовах повномасштабної війни» складається зі вступу, основної частини (2 розділи, 10 підрозділів), висновків та списку використаних джерел

Обсяг роботи: 70 стор. , 48 використаних джерел.

Об'єктом дослідження є політичні процеси застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій).

Предметом дослідження є санкційна політика України та її міжнародних партнерів в умовах повномасштабної війни.

Метою кваліфікаційної роботи є з'ясування основних результатів санкційної політики України та її міжнародних партнерів проти РФ як держави-агресора.

У першому розділі розглянуто процес запровадження перших санкцій проти РФ після анексії Криму у 2014 році; проаналізовано ефективність санкцій 2014-2021 років: досягнення, недоліки, виклики; досліджено санкційну реакцію на повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році, розглянуто посилення обмежувальних заходів: нові сектори, персональні санкції, надано порівняльний аналіз санкцій до і після 2022 року: трансформація інструменту тиску

У другому розділі досліджено поняття санкцій, їхні види та правове регулювання, розглянуто санкції України проти РФ в період повномасштабної війни, досліджено санкції міжнародних партнерів проти РФ: ЄС, США, Велика Британія, розглянуто санкції проти союзників Росії: Іран, Білорусь, Північна Корея, Китай, здійснено аналіз ефективності санкцій, виклики, обхід, перспективи

Отримані результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі у вищих навчальних закладах під час викладання європейських студій та інших суміжних навчальних дисциплін.

ЗМІСТ

ВСТУП	03
РОЗДІЛ 1. ЕВОЛЮЦІЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	05
1.1. Запровадження перших санкцій проти РФ після анексії Криму у 2014 році	05
1.2. Ефективність санкцій 2014-2021 років: досягнення, недоліки, виклики	06
1.3. Санкційна реакція на повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році	09
1.4. Посилення обмежувальних заходів: нові сектори, персональні санкції	10
1.5 Порівняльний аналіз санкцій до і після 2022 року: трансформація інструменту тиску	13
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНА МІЖНАРОДНА САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ПРОТИ РОСІЇ	15
2.1. Поняття санкцій, їхні види та правове регулювання	15
2.2. Санкції України проти РФ в період повномасштабної війни	17
2.3. Санкції міжнародних партнерів проти РФ: ЄС, США, Велика Британія	47
2.4. Санкції проти союзників Росії: Іран, Білорусь, Північна Корея, Китай	
2.5. Аналіз ефективності санкцій, виклики, обхід, перспективи	
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Актуальність теми. Статтею 18 Основного Закону України - Конституції закріплено, що зовнішньополітична діяльність країни спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права. Таким чином у Основному Законі акцентовано на прагненні українського народу до мирного співіснування на світовій арені та вирішення виниклих міжнародних спорів. Проте зазначене не завадило російській федерації розпочати проти України у 2014 році гібридну війну, а 24.02.2022 – повномасштабну збройну агресію.

Санкції стали дуже важливим інструментом у війні з Росією. Вони стали однією з форм міжнародного тиску на державу агресора. Допомога без військового втручання, стримування агресії дуже важливо в умовах повномасштабної війни. Санкційна політика врегульовує широкий спектр загроз – від кібератак до збройних конфліктів і кліматичних криз. Наслідки за порушення міжнародного права показує агресору важливість санкцій. На агресію зі сторони Росії міжнародна спільнота застосувала комплекс фінансових, економічних та політичних санкцій. Ці заходи зіграли дуже важливу роль для стримування Російської агресії, обмеживши її в технологіях та в економічно-фінансових можливостях. Зокрема ця тема набуває високої значущості, так як Україна хоче отримати статус кандидата в ЄС.

Стан дослідженості проблеми. Проблематика санкційної політики є активними предметом наукових дискусій. Вони активно досліджуються у світовій та українській науці. Дослідження показує, як санкції впливають на світові ланцюги поставок і економічну стабільність. Санкції проти Венесуели Wilson Center (2023) “Venezuela’s Gold and Sanctions Evasion”. Зміцнення ізоляції КНДР, санкції проти Північної Кореї “International Crisis Group” (2024). Дослідження Carnegie Endowment (2024). Доповідь Chatham House (2024). На відміну від інших країн, Україна являється не лише предметом захисту, але й

активно впроваджувала санкції , формулюючи вже нові норми міжнародного права. Carnegie Endowment (2023) , Chatham House (2023) , Atlantic Council (2024) , також звіт RAND Corporation (2023). Дослідження МЗС України (2023) розкриття процесу формування альянсу з 30 країн. Праці О. Рудіка (2024) , Євген Магда “Санкції проти РФ: від символізму до системного впливу” (2024) , О. Мельник (2023) , М. Шагіна (2024).

Об’єктом дослідження є політичні процеси застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій).

Предметом дослідження є санкційна політика України та її міжнародних партнерів в умовах повномасштабної війни.

Мета і завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є з’ясування основних результатів санкційної політики України та її міжнародних партнерів проти рф як держави-агресора.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- з’ясувати актуальний стан наукового розроблення проблематики санкційної політики;
- дослідити сутність та види спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів;
- проаналізувати досвід застосування санкцій на міжнародному рівні;
- оцінка ефективності санкційної політики в Україні в умовах війни;
- розкриття теоретичних підходів до санкцій

Методи дослідження. В цій роботі був комплексний аналіз санкційної політики, з використанням різноманітних методів дослідження. Дискурс-аналіз, аналізування виступів Зеленського , Байдена та медіа-наративи. Збір та аналіз даних через опитування, інтерв’ю. Також, поєднувались різні джерела та методи для формування повного бачення проблеми. На основі звітів НБУ, МВФ та Atlantic Council було узагальнення даних про ефективність санкцій. Історичні методи дослідження відстежують трансформацію санкцій ЄС від індивідуальних обмежень до повномасштабних секторальних пакетів. Аналіз рішень ЄС, ООН, НАТО. Поєднання класичних методів з інноваційними підходами. Використання

таких методів дозволяє всебічно дослідити санкційну політику, обравши теоретичні засади, і практичні аспекти та їх реалізація у війні.

Практична значущість отриманих результатів. Практична значущість полягає в потенціальній трансформації наукових результатів на конкретні важелі впливу– від вдосконалення законодавства до створення нових міжнародних союзів. Це робить роботу важливою не лише для вчених, але й для політиків, дипломатів, економістів та широкої громадськості.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини (2 розділи, 7 підрозділів), висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ЕВОЛЮЦІЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

1.1. Запровадження перших санкцій проти РФ після анексії Криму у 2014 році

Анексія Криму Російською Федерацією у березні 2014 року стала грубим порушенням норм міжнародного права, зокрема Статуту ООН, Гельсінського заключного акту 1975 року, Будапештського меморандуму 1994 року, а також численних двосторонніх договорів між Росією та Україною. У відповідь на цей крок, світова спільнота, передусім Західні країни, запровадила перші хвилі санкцій проти Російської Федерації. Ці санкції стали безпрецедентними за масштабами з часів завершення "холодної війни" та ознаменували початок тривалого геополітичного конфлікту між Росією та країнами Заходу.

Як вказують дослідники, термін «санкція» (лат. *sānctio*) означає найсуворіша постанова. Санкції є результатом поєднання взаємної залежності держав та загострення конфліктів між ними [1, с. 353].

I. Нурулаєв досліджуючи поняття санкцій у міжнародному публічному праві, виокремлює два підходи до їх розуміння:

- санкції, як окремий інститут міжнародного права, пов'язаний з відповідальністю;
- санкції, як складова інституту міжнародно-правової відповідальності, яка є або формою міжнародної відповідальності або сукупністю несприятливих наслідків міжнародного правопорушення [2, с. 510].

Будь-яка санкція – це вказівка на заходи примусу, що охороняють норми права від порушення, однак не всяка міра примусу, що здійснюється суб'єктами права, застосовується на підставі санкцій. В поняття «санкції» можуть входити заходи задоволення вимог, заходи з відшкодування шкоди, примусові заходи. Так, Є. Карлюга розглядає санкції як реторсії та контрзаходи як дозволені міжнародним правом акти примусу, що застосовуються в порядку самопомоги

потерпілою від міжнародного правопорушення державою з метою забезпечення дотримання правопорушником його зобов'язань [3, с. 159].

Початок збройного конфлікту в Україні доцільно датувати 20.02 2014, коли почалася військова операція із захоплення спеціальними силами РФ півострова Крим [4, с. 8]. У той час, коли на Майдані у центрі Києва силовики розстрілювали протестувальників, російське військове командування почало передислокацію своїх військовослужбовців на територію Кримського півострова через Керченську протоку. У відповідь на ці дії Міністерство оборони України виступило із заявою про право застосування зброї у разі загострення ситуації солдатами ЗСУ, які розташовуються на території Криму [4, с. 8].

1 березня Президент РФ Володимир Путін вносить до Ради Федерації звернення про право «використання Збройних Сил Російської Федерації на території України до нормалізації суспільно-політичної обстановки в цій країні» [5]. На території півострова перебували орієнтовно 20-26 тисяч російських військовослужбовців, переважно на військово-морській базі у Севастополі. Україна на той момент мала приблизно 20 тисяч військовослужбовців на території Криму [4, с. 8].

Тогочасний міністр оборони України Ігор Тенюх публічно підтвердив, що тільки 2 тисячі військовослужбовців дійсно зможуть виконати наказ Генштабу ЗСУ, хоча фактично кількість вірних Україні військовослужбовців у Криму була в рази більшою. Пізніше з півострова на територію материкової України вийшло 6010 українських військовослужбовців [4, с. 8]. Із кінця лютого до кінця березня здійснювалися операції російських військовослужбовців із захоплення військових частин та об'єктів Збройних сил України у Криму. Також до кінця березня російські військовослужбовці за сприяння загонів козаків захопили 41 військову базу, 11 бойових кораблів, 2363 одиниці бойової техніки, 6 берегових протикорабельних комплексів [4, с. 8].

У лютому 2014 одночасно дестабілізується і ситуація на сході країни. 1 березня 2014 р. під час мітингу в Донецьку озвучується вимога «референдуму» і створюється так зване Народне ополчення Донбасу. 3 березня 2014 р. учасники

протесту захоплюють будівлю Донецької обласної адміністрації, однак за 2 дні міліція відновлює контроль над будівлею. Цього ж дня, 5 березня 2014 р., під час мітингу в Луганську за кримським сценарієм було обрано «народного губернатора Луганщини» – Олександра Харитонов. Через 4 дні на іншому мітингу озвучено вимогу «референдуму» – про самовизначення Луганської області [4, с. 10-11].

У подальшому ситуація на сході лише загострювалася, а ж поки виконуючий обов'язки Президента України Олександр Турчинов не ввів на території Луганської та Донецької областей режим антитерористичної операції, розділивши всю територію на чотири основні сектори: сектор «А» – північ Луганської області, сектор «С» – північ Донецької області, сектор «В» – захід Донецької області, сектор «Д» – уздовж кордону з Росією [4, с. 11].

Дії РФ стали причиною запровадження ряду санкцій відносно неї. Виокремлюємо наступні основні етапи запровадження перших санкцій у 2014 році:

1. Початкові персональні санкції (березень 2014 року)

Одразу після псевдореферендуму в Криму та офіційного оголошення про його «приєднання» до РФ, 17 березня 2014 року, США, Європейський Союз, Канада, Австралія, Японія та інші країни оголосили про перші персональні санкції п, роти осіб, причетних до анексії Криму.

Ці санкції включали:

- заморожування активів⁴
- заборону на в'їзд на території країн Заходу;
- обмеження для бізнес-діяльності.

Під дію санкцій потрапили:

- високопосадовці РФ (наприклад, радники президента Путіна, члени Ради Федерації, депутати Держдуми);
- представники кримської «влади», що підтримували анексію;
- деякі українські політики-сепаратисти

2. Розширення персональних та секторальних санкцій (квітень – червень 2014).
Із загостренням ситуації на Донбасі та продовженням агресивної політики РФ щодо України, санкції були розширені:

- додано нових осіб і компанії до «чорного списку»;
- заборонено експорт до Росії зброї та товарів подвійного призначення;
- обмежено співпрацю в сфері високих технологій, енергетики, авіакосмічної галузі.

Також було призупинено членство РФ у G8, яке перетворилося знову на G7.

3. Секторальні економічні санкції (липень 2014 року). Після збиття малайзійського пасажирського літака рейсу МН17 над Донбасом у липні 2014 року (яке, за висновками міжнародних слідств, було скоєне проросійськими бойовиками за допомогою ЗРК «Бук», доставленого з РФ), ЄС і США перейшли до секторальних санкцій — найсерйознішої форми обмежень. Ці санкції включали:

- фінансові обмеження: заборона доступу до довгострокового фінансування для провідних російських банків (Сбербанк, ВТБ, Газпромбанк), оборонних і нафтових компаній.
- енергетичні санкції: обмеження на постачання обладнання та технологій для розвідки й видобутку нафти на шельфі, в Арктиці та в сланцевих формаціях.
- обмеження в оборонному секторі: заборона на постачання зброї та пов'язаної продукції

4. Обмеження на економічну діяльність в окупованому Криму. ЄС, США, Канада та інші країни запровадили окремі санкції, що забороняли інвестиції, імпорт та експорт до/з Криму, а також заборону на туристичні послуги, зокрема заходження європейських круїзних суден у кримські порти.

Основна мета санкцій, які запроваджувалися у вказаний період полягала у наступному:

- стримати подальшу агресію РФ;

- покарати Росію за порушення міжнародного права;
- підтримати суверенітет і територіальну цілісність України;
- сприяти дипломатичному врегулюванню конфлікту.

Запровадження перших санкцій у 2014 році стало важливою політико-дипломатичною відповіддю на анексію Криму та агресію Росії проти України. Вони заклали основу для наступних санкційних пакетів, що послідовно вводилися у відповідь на подальші порушення, включно з повномасштабним вторгненням у 2022 році. Санкції також стали інструментом, який показав, що порушення міжнародного права не залишаться безкарним, навіть якщо йдеться про велику державу з потужним ресурсним потенціалом.

1.2. Ефективність санкцій 2014-2021 років: досягнення, недоліки, виклики

У період 2014–2021 років санкційна політика стала ключовим інструментом геополітичного тиску на РФ. Її ефективність оцінюється за кількома напрямками: економічний вплив, політичні наслідки, дипломатичні досягнення, а також здатність стримати агресивні дії РФ.

У 2014 року ЄС запровадив економічні санкції, спрямовані проти Росії в окремих секторах економіки. У 2015 році лідери ЄС вирішили узгодити існуючий режим санкцій із повним виконанням Мінських угод, яке було заплановано на кінець грудня 2015 року. Економічні санкції продовжували поспіль на шість місяців з липня 2016 року. Рішення про їх продовження приймалося щоразу після оцінки виконання Мінських угод [7, с. 169].

Як зазначають дослідники протягом 18 місяців у швидкій послідовності держави-члени ЄС ухвалили 11 пакетів санкцій, що назвали «санкційною революцією». Кожен пакет поетапно вніс зміни до ухвалених з 2014 року санкційних режимів і розширив їхню сферу застосування [8, с. 2]. Санкції передбачали 13 тисяч різних обмежень (більше ніж кількість санкцій проти Ірану, Куби та Північної Кореї разом) [9].

Узагальнюючи, можна виокремити наступні досягнення санкцій, які були запроваджені у вказаний період:

1. Економічний тиск на Російську Федерацію

- уповільнення економічного зростання: Санкції, разом із падінням світових цін на нафту у 2014–2015 роках, призвели до рецесії в російській економіці.
- обмеження зовнішнього фінансування: Секторальні санкції обмежили доступ державних банків і корпорацій до західного капіталу, що ускладнило залучення інвестицій, кредитів і обслуговування боргів.
- зниження іноземних інвестицій: Після 2014 року відбулося помітне скорочення прямих іноземних інвестицій, що обмежило розвиток ключових секторів — фінансів, енергетики, транспорту.
- удар по високотехнологічному сектору: заборона на експорт технологій, зокрема для видобутку нафти в Арктиці, призупинила кілька масштабних енергетичних проєктів.

2. Посилення дипломатичної ізоляції РФ

- Росія була виключена з G8, її участь у важливих міжнародних форумах значною мірою обмежена.
- Санкції стали важливим символічним жестом підтримки суверенітету України.
- Продовжувалась політика невизнання анексії Криму більшістю країн світу.

3. Формування міжнародної коаліції

- Координована санкційна політика стала прикладом єдності західного світу.
- США, ЄС, Велика Британія, Канада узгоджували більшість санкційних кроків, створюючи ефект системного тиску.

Разом з тим, погоджуємося, що прогалини, тобто відсутність або нечіткість законодавчих норм, є поширеним явищем як для національного, так і для міжнародного права. Ужиті західними партнерами України проти Росії заходи не

є виключенням [6, с. 7]. У зв'язку з вказаним санкційна політика мала і ряд недоліків, а саме:

1) Обмежена здатність змусити РФ змінити політику

- Санкції не змусили РФ повернути Крим або повністю припинити підтримку збройних формувань на Донбасі.
- Влада РФ адаптувалася до санкційного режиму, використовуючи його як інструмент внутрішньої пропаганди.

2) Асиметричність впливу

- Санкції мали неоднаковий ефект: великі державні компанії та банки постраждали сильніше, ніж малі приватні структури або державні інститути, безпосередньо пов'язані з ухваленням рішень.

Так наприклад, аналітичні джерела зазначають, що російська головна державна нафтова компанія Роснефть, що знаходиться в ССС з 2014 року, у 2017 придбала частку індійської компанії Essar Oil⁵. Тодішній голова державного банку РФ ВТБ Андрій Костін пояснив, що “Роснефть має 49%, вони під санкції не потрапляють. Роснефть не матиме контрольний пакет”. Цією лазівкою також скористався і банк “Росія”, який із наближенням санкцій перерахував своєму дочірньому підприємству 2,5% контрольного пакету (51%) страхової компанії Согаз [6, с. 8]

- Головні політичні актори (включаючи Путіна та близьке оточення) не понесли серйозних персональних втрат, оскільки їхні ресурси були заздалегідь захищені.

3) Розбіжності всередині ЄС

- В окремі періоди спостерігалось суперечливе ставлення до санкцій з боку деяких країн-членів ЄС, особливо тих, що мали тісні економічні зв'язки з РФ (Угорщина, Італія, Греція).
- Питання продовження санкцій щопівроку ставало предметом політичного торгу, що послаблювало ефективність тиску.

Таким чином, у нових геополітичних умовах після запровадження санкцій проти РФ країна зіткнулася з рядом викликів, які зумовили трансформацію внутрішньої політики, економіки та міжнародної взаємодії.

Одним із ключових напрямів адаптації стала економічна переорієнтація. Росія активізувала програму імпортозаміщення, що особливо проявилось в аграрному секторі та оборонно-промисловому комплексі. Через втрату доступу до західних технологій і ринків РФ почала активно переорієнтовувати свою зовнішньоекономічну діяльність на країни Азії, зокрема на Китай, Туреччину та Індію, що стало спробою компенсувати втрати на європейському напрямі.

Паралельно відбувалося посилення авторитарних тенденцій у політичному житті країни. Кремль використовував санкційний тиск Заходу як інструмент внутрішньої мобілізації, демонізуючи зовнішнього ворога та виправдовуючи репресивні заходи. Посилився контроль над засобами масової інформації, активізувалася боротьба з політичною опозицією, а також було ухвалено низку законів, спрямованих на обмеження діяльності іноземних агентів і «небажаних організацій». Усе це стало частиною ширшої стратегії консолідації влади.

Ще одним викликом для РФ стала необхідність пошуку шляхів обходу санкцій. У відповідь на фінансові обмеження, зокрема відключення окремих банків від системи SWIFT, Росія розробила альтернативні механізми: активно використовувалися посередники в третіх країнах, запроваджувалися альтернативні платіжні системи, а також створювалася власна фінансова інфраструктура. Особливої ваги набула система фінансових повідомлень СПФС, яка була позиціонована як внутрішній аналог SWIFT і як спроба зменшити залежність від західної фінансової архітектури.

Таким чином, санкції хоч і створили значний тиск на економіку та політичну систему РФ, водночас стали каталізатором внутрішніх змін, які посилили ізоляціоністські та авторитарні тенденції, а також спричинили пошук альтернатив міжнародної взаємодії поза західним простором.

1.3. Санкційна реакція на повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році

Статтею 18 Основного Закону України - Конституції закріплено, що зовнішньополітична діяльність країни спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [17]. Таким чином у Основному Законі акцентовано на прагненні українського народу до мирного співіснування на світовій арені та вирішення виниклих міжнародних спорів. Проте зазначене не завадило Російській Федерації розпочати проти України у 2014 році гібридну війну, а 24.02.2022 – повномасштабну збройну агресію.

Для захисту власної державності, з метою збереження територіальної цілісності Україна була змушена мобілізувати наявні ресурси, демонструвати згуртованість суспільства та влади.

Важливим інструментом, спрямованим на організацію відсічі збройній агресії, забезпечення прав та законних інтересів громадян, стало запровадження воєнного стану на всій території України. Ключове значення для розуміння воєнного стану як об'єкту адміністративно-правового регулювання має визначення понять адміністративно-правового регулювання та воєнного стану як таких.

Як влучно зауважує авторський колектив монографії "Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану" за загальною редакцією В. Курила та В. Галуцька нормами адміністративного права регулюється будь-яка сфера суспільних відносин. Не є виключенням із цього й життя суспільства та держави в режимі воєнного стану. Навпаки, публічне адміністрування в умовах воєнного стану посилюється [10, с. 28].

Легальне визначення поняття "воєнний стан" закріплено вітчизняним законодавцем у статті першій Закону України "Про правовий режим воєнного стану", відповідно до якої воєнний стан - це особливий правовий режим, що

вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [11].

З зазначеного слідує, що підставою введення воєнного стану є збройна агресія. Вітчизняний законодавець визначає збройну агресію як застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій [12].

Як зазначають дослідники, збройною агресією проти України серед іншого вважається:

- вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;
- блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;
- напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;
- дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третью держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення актів агресії, та ін [13, с. 103].

Відповідно до пункту 20 статті 116 Конституції України введення воєнного стану віднесено до повноважень Президента України [14]. Так саме указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації в Україні введено воєнний стан [15]. При цьому порядок введення воєнного стану чітко врегульовано статтею 5 Закону України "Про правовий режим воєнного стану".

Окремо варто зауважити, що до повноважень Президента України Конституцією також віднесено оголошення стану війни. Чинне законодавство не містить регулювання оголошення стану війни. У наукових джерелах зазначається, що стан війни – період, який триває до двох діб, що надається для вжиття та запровадження оперативних, ефективних заходів правового режиму воєнного стану в державі та спрямований на забезпечення оборони України від вчинення акту збройної агресії проти України чи реальної загрози суверенітету і територіальній цілісності України, що не відповідає дійсності [13, с. 110]. Таким чином поняття "воєнний стан" та "стан війни" необхідно розрізняти.

Воєнний стан забезпечується в першу чергу за допомогою норм адміністративного права. Посилюється в умовах воєнного стану і значення публічної влади. Як вказують дослідники, в умовах воєнного стану українська публічна влада:

- має об'єднувати Український народ на оборону від збройної агресії;
- характеризується публічністю, тобто є виразником загальної волі Українського народу, який є єдиним джерелом влади в державі;
- здійснюється адміністративно-владним апаратом, в першу чергу Міністерством оборони України, Президентом України, МВС України, Кабінетом Міністрів України іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади;
- адміністративна та військова діяльність цієї категорії осіб характеризується верховенством, обов'язковістю виконання усіх рішень (дій);

- включає діяльність адміністративно-сервісного апарату, у першу чергу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України;
- здійснює нормативно-правове регулювання суспільних відносин, щодо захисту Вітчизни від російсько-терористичних військ та забезпечення прав, свобод та інтересів громадян [10, с. 33-34].

Вторгнення РФ на територію України мало наслідком не лише введення воєнного стану, але й посилення санкцій щодо росії.

Санкції, запроваджені у 2022 році, охопили надзвичайно широкий спектр сфер: від фінансів, енергетики, транспорту, технологій, оборони — до персональних обмежень щодо вищого керівництва РФ, провідних бізнесменів, пропагандистів і навіть членів їхніх родин.

ЄС рішуче засудило неспровоковану та невиправдану військову агресію Російської Федерації проти України. Одним із перших ударів стало відключення російських банків від міжнародної платіжної системи SWIFT [16]. Це значно ускладнило для РФ здійснення міжнародних транзакцій, обслуговування зовнішньоекономічної діяльності та фінансування імпорту. Найбільші банки, зокрема Сбербанк, ВТБ і Россельхозбанк, опинилися під цими обмеженнями.

Крім того, країни G7 та ЄС заморозили приблизно 300 мільярдів доларів валютних резервів Центрального банку РФ, які зберігалися у західних банках. Цей крок суттєво обмежив можливості уряду РФ стабілізувати національну валюту та підтримувати економіку в умовах кризи. Додатково були запроваджені заборони на кредитування, операції з цінними паперами, доступ до іноземного капіталу та обмеження на страхові послуги.

Особлива увага була приділена введенню персональних санкцій. До санкційного списку потрапили президент РФ Володимир Путін, міністр закордонних справ Сергій Лавров, високопосадовці уряду, керівництво збройних сил і спецслужб. Окремим вектором стали обмеження щодо російських олігархів — Романа Абрамовича, Олега Дерипаски, Ігоря Сечіна та інших. Було заморожено їхні активи, арештовано яхти, нерухомість, а також заборонено в'їзд

до країн ЄС, США та Великої Британії. Санкції торкнулися і членів родин фігурантів списків, що ускладнило спроби приховати капітали за кордоном.

Енергетичний сектор, один із ключових джерел доходу бюджету РФ, зазнав значного удару. США, Канада та Велика Британія запровадили повне ембарго на імпорт російської нафти та газу. Європейський Союз пішов шляхом поетапної відмови: було введено заборону на морські постачання сирої нафти, обмежено ціни на нафту (так званий *price cap*), заборонено експорт обладнання для нафтогазової промисловості. Під санкції потрапили стратегічні підприємства: "Роснефть", "Газпромнефть", "Транснефть". У серпні 2024 року доходи від експорту російської нафти впали до 15,3 млрд дол. через зниження цін і найнижчі обсяги експорту з моменту вторгнення в Україну [23].

Урядові структури західних країн запровадили широкомасштабні обмеження на експорт високотехнологічної продукції до Росії, включаючи мікропроцесори, електроніку, авіаційне й машинобудівне обладнання. Провідні транснаціональні компанії — Intel, AMD, Apple, Microsoft, Siemens, Boeing, Airbus — припинили комерційні відносини з РФ. Росію також позбавили режиму найбільшого сприяння в рамках Світової організації торгівлі (СОТ), що позначилося на умовах доступу до міжнародних ринків.

Повітряний простір країн ЄС, США, Канади, Японії, Австралії був закритий для російських літаків. Крім того, було введено заборони на постачання запчастин для літаків, що фактично паралізувало модернізацію й обслуговування авіаційного флоту. Російський морський флот також опинився під санкціями. Зокрема, запроваджено заборону доступу до портів і шлюзування на території ЄС для суден, які мають сертифікат Російського морського реєстру судноплавства; розширення заборони на надання певних послуг РФ – заборона надання архітектурних та інженерних послуг, а також консультаційних послуг з ІТ та юридичних консультацій [18, с. 764].

Запроваджено повну заборону на експорт до РФ озброєнь, комплектуючих, технологій подвійного призначення. Санкції поширилися на ключові підприємства військово-промислового комплексу, такі як "Ростех",

"Калашніков", "Алмаз-Антей". Ці заходи мали на меті обмежити можливості РФ щодо оновлення техніки, виробництва нових видів озброєння та зниження обороноздатності.

Санкційна політика також торкнулася інформаційного простору. Західні країни заборонили трансляцію російських пропагандистських медіа, таких як RT і Sputnik. РФ було відсторонено від участі в міжнародних спортивних змаганнях, музичних і кінофестивалях, а також наукових форумах, що стало проявом ширшої стратегії політико-культурної ізоляції.

Варто відмітити, що тривалий час Україна була полем ведення інформаційної війни. Підґрунтям для ведення ефективної інформаційної експансії є наявність певних недоліків у функціонуванні інформаційного простору держави, а саме:

- монополія в сфері ЗМІ та комунікації;
- залежність ЗМІ від держави чи олігархату;
- відсутність прозорої структури власності на медійному ринку;
- обмеження свободи слова та відкрите втручання в редакційну політику ЗМІ;
- домінування певних ЗМІ та інформаційних агентств на ринку новин;
- неоднакова ефективність ЗМІ розвинених держав і країн, що розвиваються [19, с. 86].

Вітчизняний законодавець здійснив спробу закріпити поняття інформаційного суверенітету держави на законодавчому рівні. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» інформаційний суверенітет держави є здатністю держави контролювати та регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави [20].

Дана спроба зазнала критики у наукових колах оскільки своїм змістом зазначене законодавче визначення не є вичерпним, оскільки не враховує глобалізаційних процесів в інформаційній сфері та розвитку міжнародного

інформаційного співробітництва суб'єктів України (фізичних і юридичних осіб, держави).

Сьогодні для України під час інформаційного протистояння з Російською Федерацією захист власного інформаційного простору та національної інформаційної безпеки є однією з найважливіших цілей державного управління, а також першим кроком до формування позитивного іміджу держави на світовій арені, успішної європейської інтеграції й розвитку самодостатньої, національної самоідентичності [22, с. 70].

Особливості інформаційної війни між Росією та Україною проаналізувала М. А. Зубарева, зокрема вона акцентувала увагу на засобах інформаційної війни (маніпулювання, порушення інформаційного обміну, руйнування інформаційного простору країни або його використання з антидержавною метою, інформаційний тероризм), описала категорії споживачів інформації та медіа Росії [43, 10].

Сьогодні Україна стала відкритою в інформаційному відношенні державою, уже сьогодні вона підключилась до Глобальної інформаційної інфраструктури (системи Інтернет, Глобалстар, GSM та інші), володіє замкнутими інформаційними системами низького рівня.

Значно скоротився експорт, особливо до країн Європи. Девальвація рубля, зростання інфляції, дефіцит бюджету стали прямими наслідками фінансової ізоляції. РФ втратила доступ до високотехнологічних товарів, що унеможливило розвиток інноваційних галузей.

Зовнішня торгівля Росії переорієнтувалася на Китай, Індію, Туреччину, однак ці ринки диктували менш вигідні умови, зокрема нижчі закупівельні ціни на енергоносії. У результаті зросла технологічна та фінансова залежність від Китаю.

Попри масштабність санкцій, їх впровадження супроводжувалося низкою викликів. Частина країн, таких як Китай, Індія, Іран, а також частково Туреччина, не приєдналася до санкційного режиму, що дало Росії можливість обходитись без значної частини західної продукції, використовуючи паралельний імпорт,

сірі схеми постачання й фінансових трансакцій через посередників у Казахстані, ОАЕ, Сербії.

Крім того, санкції мають відкладену дію. Багато з них почали чинити помітний ефект лише через місяці або роки після запровадження. На початковому етапі заходи також обмежувалися енергетичною залежністю окремих країн ЄС від російських ресурсів, що ускладнювало ухвалення рішень про повну ізоляцію енергетичного сектору РФ.

Санкційна відповідь на повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році стала безпрецедентною як за охопленням секторів, так і за міжнародною координацією. Ці заходи виявилися надзвичайно потужним інструментом тиску на економіку, фінанси й оборонну спроможність РФ. Попри те, що санкції не змогли одразу зупинити агресію, вони суттєво знизили потенціал Росії до ведення довготривалої війни, ослабили її позиції на міжнародній арені та створили умови для поступової деградації економічного потенціалу. Ефективність санкцій у майбутньому значною мірою залежатиме від їхньої стабільності, жорсткого контролю за дотриманням, протидії обхідним схемам і збереження єдності демократичних країн у протистоянні агресії.

1.4.Посилення обмежувальних заходів: нові сектори, персональні санкції

Таким чином, після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року, міжнародна спільнота відповіла масштабною санкційною політикою. З часом, зокрема у 2023–2024 роках, санкційний тиск не лише зберігався, а й суттєво посилювався. Міжнародна санкційна політика спрямовувалася у першу чергу на вжиття заходів для скорочення доходів росії [44].

До обмежень долучались нові країни, а самі санкції охоплювали дедалі ширше коло економічних і технологічних сфер, а також розширювали персональні списки. Серед головних ініціаторів санкцій залишалися

Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Канада, Японія, Австралія, Швейцарія, а також інші держави, які підтримують Україну.

Одним із ключових напрямів санкційної політики після 2022 року стало блокування так званих "сірих схем" обходу санкцій. Багато третіх країн, зокрема Казахстан, Вірменія, ОАЕ, Туреччина та Сербія, які стали головними транзитерами товарів до Росії в обхід прямих обмежень, були поставлені під вторинний контроль. Запроваджувалися нові санкції на реекспорт мікроелектроніки, технологій подвійного призначення, авіаційного обладнання. Компанії-посередники з цих країн часто потрапляли до чорних списків.

Новим і критично важливим напрямом стало розширення санкцій у сфері інформаційних технологій і штучного інтелекту. З 2023 року під санкції почали потрапляти російські компанії, пов'язані з розробкою військових цифрових рішень, електронної боротьби та штучного інтелекту. РФ була позбавлена доступу до хмарних сервісів, потужностей обробки даних і сучасного програмного забезпечення на базі AI. Обмеження також торкнулися розробників російських операційних систем, мобільних застосунків та кіберзасобів.

Санкційна політика поступово поширювалась і на сферу ядерної енергетики. З 2023 року почалися обмеження на співпрацю з державним концерном «Росатом», зокрема щодо його проєктів за кордоном [46]. У 2024 році США запровадили заборону на імпорт збагаченого урану з Росії [40], а ЄС розглядає подібні кроки. Крім того, санкції почали обмежувати постачання енергетичного обладнання для видобутку та переробки скрапленого природного газу (СПГ), що безпосередньо впливає на стратегічні проєкти РФ, такі як «Арктик СПГ-2» і «Сахалін-2».

Металургійний і хімічний сектори також потрапили під тиск. Було обмежено експорт російського алюмінію, міді та нікелю, а також запроваджено санкції проти виробників мінеральних добрив і підприємств хімічної промисловості. Заборонено укладати нові контракти та проводити фінансові операції з компаніями цього профілю.

У галузі персональних санкцій відбулося кілька хвиль розширення списків. Санкції запроваджувалися проти російських військових командирів, причетних до воєнних злочинів в Україні, депутатів, які голосували за анексію українських територій, чиновників на окупованих територіях, а також керівників підприємств оборонно-промислового комплексу. Одним із суб'єктів на яких було накладено санкції, стали російські олігархи близькі до президента путіна та які часто мають статки у Європі та США [45, с. 22]. Значна увага приділялася російській пропаганді — санкції торкнулися керівників державних ЗМІ, пропагандистських блогерів, було заморожено їхні активи, а деяким з них навіть видано міжнародні ордери. Додатково розширилася практика запровадження санкцій щодо родичів і так званих "номіналів" — осіб та структур, які оформлюють майно підсанкційних осіб або допомагають обходити обмеження.

Значну роль у підвищенні ефективності санкцій відіграли нові інституційні механізми. Європейський Союз у 2023–2024 роках ухвалив 13-й і 14-й пакети санкцій, зосереджених на унеможливленні обходу існуючих обмежень. США створили спеціальну міжвідомчу групу RepEvade для боротьби з ухиленням від санкцій, а країни G7 запровадили спільну систему обміну інформацією про активи підсанкційних осіб. Також було розроблено юридичні підстави для конфіскації заморожених активів із можливістю подальшого їх використання на користь України, зокрема у рамках майбутнього компенсаційного фонду.

Щодо наслідків, то санкції призвели до подальшої технологічної ізоляції Росії, особливо в оборонному секторі, зросло навантаження на банківську систему, а енергетичні доходи почали скорочуватись через зниження цін і втрату традиційних ринків. Водночас, інвестиційна привабливість РФ значно впала, а відтік західних компаній став масовим. Попри ці досягнення, санкційна політика стикається з низкою викликів. Росія демонструє адаптивність, активно використовуючи паралельний імпорт і офшорні схеми. Окремі сектори, зокрема ядерна енергетика, залишаються чутливими через відсутність єдиної позиції серед партнерів. Крім того, окремі країни ЄС зазнали втрат через енергетичну перебудову, хоча більшість із них змогла адаптуватись.

Таким чином, у період після 2022 року санкційна політика проти Росії зазнала суттєвої еволюції та розширення. Вона охопила не лише економічні та фінансові інструменти, а й нові технологічні й інституційні важелі. Головним завданням стало усунення шляхів обходу санкцій, а також персоналізація відповідальності за війну. Надалі ефективність цих заходів залежатиме від глобальної координації, належного моніторингу та підвищення вартості обходу санкцій як для РФ, так і для її партнерів. Санкції стають не лише інструментом покарання, а й засобом стратегічного тиску, що має на меті зупинити агресію і сприяти відновленню міжнародного правопорядку.

1.5 Порівняльний аналіз санкцій до і після 2022 року: трансформація інструменту тиску

Отже, санкції є одним із головних інструментів міжнародного впливу, спрямованих на стримування агресивної або протиправної поведінки держав. У випадку Російської Федерації санкції стали реакцією на серйозні порушення міжнародного права: анексію Криму (2014 рік), дестабілізацію на Донбасі, а згодом — повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році. Аналіз санкційного тиску дає змогу простежити еволюцію цього інструменту — від обережної економічної та дипломатичної реакції до безпрецедентного за масштабами та жорсткістю комплексу заходів.

порівняльний аналіз санкцій до 2022 року та після 2022 року представлено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльна таблиця санкцій до та після 2022 року

Критерій	Санкції до 2022 року	Санкції після 2022 року
Причина запровадження	Анексія Криму, війна на Донбасі	Повномасштабна війна проти України
Масштаб	Обмежений, обережний	Глобальний, безпрецедентний

Критерій	Санкції до 2022 року	Санкції після 2022 року
Цілі	Стимування, тиск на зміну поведінки	Виснаження економіки, обмеження військових можливостей
Сфера дії	Фінанси, оборона, енергетика, Крим	Усі сектори: фінанси, енергетика, ІТ, авіація, медіа
Персональні санкції	Обмежене коло (влада, військові, олігархи)	Широкий спектр: політики, сім'ї, пропагандисти
Фінансові санкції	Заборона на кредитування, обмеження доступу до ринків	Замороження резервів ЦБ РФ, відключення SWIFT
Технологічні санкції	Обмеження в оборонці, нафтогазі	Заборона на мікрочипи, ШІ, ПЗ, промислове обладнання
Торгівля	Переважно зберігалася	Заборона на ключовий експорт/імпорт, price cap на нафту
Енергетика	Вибіркові обмеження	Ембарго на нафту, санкції на LNG, обмеження Росатому
Інформаційна політика	Часткові обмеження на RT, Sputnik	Повна блокада кремлівських медіа, санкції проти блогерів
Механізми контролю	Обмежені, без вторинних санкцій	Вторинні санкції, міжнародні task forces
Обхід санкцій	Поширений, з обмеженою протидією	Активна боротьба з обходом через треті країни

Складено автором на основі [8, 9, 18, 40].

Санкційна політика після 2022 року зазнала суттєвих змін і трансформувалася у складну систему стратегічного тиску. Вона еволюціонувала

від кількісного накопичення обмежень до якісного впливу на ключові сектори російської економіки. Якщо раніше санкції часто мали символічний характер і слугували засобом політичного сигналу, то тепер вони стали інструментом системного виснаження — з особливим акцентом на технологічну, фінансову та ресурсну ізоляцію.

Цей інструмент перетворився з політичного важеля впливу на справжню зброю стримування, яка є невід’ємною частиною гібридної стратегії Заходу у відповідь на агресивні дії Росії. Санкції більше не є тимчасовими або разовими заходами — натомість сформувалась постійна санкційна екосистема з власною логікою, інституційними механізмами моніторингу, контролю, координації та адаптації до змін у поведінці держави-агресора.

Порівняння санкційного тиску до і після 2022 року яскраво свідчить про зміну їхньої природи. Якщо у 2014–2021 роках санкції мали здебільшого превентивний і обмежений характер, то з 2022 року вони стали всеохоплюючим механізмом довгострокової стратегічної ізоляції Росії. Попри спроби російської економіки адаптуватися до нових умов, зокрема через розвиток паралельного імпорту і переорієнтацію зовнішніх зв’язків, міжнародні обмеження істотно вдарили по її військово-промисловому комплексу, фінансовій стійкості та міжнародній репутації.

У подальшому ключовим завданням для союзників України залишатиметься збереження санкційної єдності, постійне вдосконалення інструментів контролю за виконанням обмежень, а також підвищення політичної та юридичної відповідальності третіх сторін, які сприяють обходу санкцій або прямо підтримують російську агресію. Санкційна політика, таким чином, дедалі більше стає не лише інструментом покарання, а й засобом формування нового глобального порядку, в якому порушення міжнародного права матиме чіткі та невідворотні наслідки.

Окрім того, санкційна політика дедалі частіше поєднується з іншими формами міжнародного впливу — зокрема правовими механізмами притягнення до відповідальності, дипломатичним тиском, інформаційною протидією та

підтримкою України у військовій та економічній сферах. Такий багатовимірний підхід забезпечує синергію між різними інструментами впливу й посилює загальну ефективність санкційного режиму. Зростає також значення правової уніфікації санкційних механізмів між союзниками, що дозволяє уникати прогалин у правозастосуванні та зменшує ризики використання альтернативних юрисдикцій Росією. Таким чином, санкційна політика поступово стає частиною ширшої стратегії глобальної безпеки та стабільності, спрямованої на захист міжнародного правопорядку та підтримку суверенітету держав, які стали об'єктами агресії.

Висновки до I розділу

Україна як суверенна держава послідовно формує свою зовнішньополітичну діяльність відповідно до норм міжнародного права та прагне до мирного співіснування з іншими державами. Однак збройна агресія Російської Федерації, що розпочалася у 2014 році, а з 24 лютого 2022 року переросла в повномасштабну війну, засвідчила необхідність оперативного реагування держави на загрозу національній безпеці. У цих умовах введення воєнного стану стало вимушеним кроком, спрямованим на забезпечення обороноздатності держави, захист прав громадян та координацію діяльності всіх органів публічної влади.

Воєнний стан в Україні є особливим правовим режимом, передбаченим Конституцією та спеціальним законодавством. Його запровадження можливе виключно в умовах реальної або потенційної збройної агресії проти держави. Підстави, механізм та порядок введення воєнного стану чітко врегульовано законодавством, зокрема Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Його впровадження передбачає надання широких повноважень органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування задля забезпечення національної безпеки, збереження територіальної цілісності та суверенітету держави.

В умовах воєнного стану суттєво зростає роль публічної адміністрації та адміністративно-правових механізмів регулювання. Органи виконавчої влади, Президент України, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, військові адміністрації тощо відіграють ключову роль в оперативному управлінні, мобілізації ресурсів та координації дій. Зростає значення адміністративного ресурсу як інструменту захисту державності, забезпечення громадського порядку, підтримки функціонування життєво важливих сфер.

Російська агресія спричинила не лише внутрішньодержавні правові зміни, а й стала тригером глобальних геополітичних процесів. Міжнародне співтовариство, зокрема країни Європейського Союзу, G7, США, Канада, Велика Британія, запровадили безпрецедентні санкції проти РФ. Вони охоплюють

фінансовий, енергетичний, технологічний, оборонний, транспортний сектори, а також передбачають персональні обмеження щодо російських чиновників, бізнесменів та їхніх родичів. Зокрема, санкційна політика передбачає відключення російських банків від SWIFT, замороження резервів Центрального банку РФ, ембарго на енергоносії, обмеження у сфері високих технологій, транспорту й комунікацій.

Варто відзначити й інформаційний вимір сучасної війни. РФ активно використовує засоби інформаційної війни: дезінформацію, маніпулювання, пропаганду, інформаційний тероризм. Україна, своєю чергою, реалізує комплексні заходи із забезпечення інформаційного суверенітету, зокрема через законодавче регулювання та протидію інформаційним загрозам. Законодавство, що визначає поняття інформаційного суверенітету, потребує вдосконалення з урахуванням глобалізаційних викликів, однак вже нині воно стало основою для реалізації державної політики в цій сфері.

Інформаційна відкритість України, її інтегрованість у глобальний інформаційний простір, взаємодія з провідними міжнародними партнерами є як досягненням, так і викликом, що потребує належного балансування між свободою інформації та інформаційною безпекою.

Загалом, у відповідь на повномасштабну агресію РФ Україна продемонструвала здатність до швидкої мобілізації, рішучої протидії зовнішнім загрозам, зміцнення інститутів публічної влади, розвитку нормативної бази у сфері воєнного стану, а також ефективної координації з міжнародною спільнотою. Однак, для збереження та посилення здобутого необхідно продовжувати вдосконалення системи адміністративно-правового регулювання, зміцнення інформаційного суверенітету, а також збереження національної єдності й правової державності в умовах війни.

Варто додати, що в умовах воєнного стану ключового значення набуває забезпечення балансу між безпековими заходами та дотриманням прав і свобод людини. Незважаючи на тимчасове обмеження окремих конституційних прав, держава зобов'язана дотримуватись принципів пропорційності, законності та

обґрунтованості в ухваленні управлінських рішень. Це передбачає належний адміністративний контроль за діями органів влади, можливість судового оскарження надмірних або незаконних обмежень, а також прозорість процесів управління в умовах надзвичайної ситуації. Такий підхід забезпечує збереження правової легітимності дій держави навіть у критичних обставинах, сприяючи зміцненню довіри суспільства до інститутів влади.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНА МІЖНАРОДНА САНКЦІЙНА ПОЛІТИКА ПРОТИ РОСІЇ

2.1. Поняття санкцій, їхні види та правове регулювання

Проблема міжнародно-правової відповідальності є однією з найбільш цікавих і перспективних сфер сучасного міжнародного права. Це зумовлено, зокрема, тим, що проблематика міжнародно-правової відповідальності є вкрай малодослідженою та викликає чимало дискусій серед науковців.

Дослідження міжнародно-правової відповідальності зумовлює необхідність звернення до поняття відповідальності юридичної. Саме юридична відповідальність є однією з вагомих гарантій дотримання прав та свобод людини і громадянина у будь-якій цивілізованій правовій системі. Як влучно зауважує О.І. Мисак, це фундаментальне явище юридичної науки відображає вплив права на суспільство та суспільні відносини [24, с. 41].

Міжнародна відповідальність - це вид юридичної відповідальності і тому їй притаманні всі ознаки родового об'єкта. Але специфіка міжнародного права накладає свої особливості на інститут міжнародно-правової відповідальності.

Розуміння міжнародної відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності утвердилось в міжнародному праві не відразу. Перш за все міжнародна відповідальність має спільні риси з цивільно-правовою відповідальністю: обидві мають місце у відносинах рівних суб'єктів; основною метою обох є відновлення стану, який існував до правопорушення, що виражається в обов'язку відшкодувати заподіяної порушником шкоди.

Як вже було зазначено категорія міжнародно-правової відповідальності є досить дискусійною, що зумовлює існування досить великої кількості підходів до її тлумачення. Так, наприклад, Коверзнев М.С. та Коверзнева Г.П. визначають міжнародно-правову відповідальність як конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання [25, с. 49]. Схоже визначення наводить і О.О. Скрильник, визначаючи міжнародно-правову відповідальність як я

конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародноправового зобов'язання [26, с. 351]. Подібної ж позиції дотримується і М.М. Антонович [27, с. 76].

І.О. Мисак визначає міжнародно правову відповідальність як обов'язок суб'єкту міжнародного права зазнати певних несприятливих наслідків за вчинене протиправне діяння (дію або бездіяльність), і це протиправне діяння є підставою відповідальності [24, с. 42].

У окремих джерелах можна також віднайти визначення, відповідно до якого міжнародно-правова відповідальність є зобов'язанням суб'єкта міжнародного права потерпіти певні обставини негативного характеру внаслідок заподіяння шкоди іншому суб'єкту міжнародного права як у результаті вчинення міжнародного правопорушення, так і в результаті правомірної діяльності [28, с. 311].

О.О. Скрильник вказує, що Комісія міжнародного права ООН визначила зміст міжнародної відповідальності як ті наслідки, що те або інше міжнародне протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад, наслідок діяння щодо відшкодування збитку та відповідних санкцій. При цьому можна зазначити, що поняття «міжнародно-правова відповідальність» характеризується такими ознаками:

- вона настає за здійснення міжнародного правопорушення;
- реалізується на основі норм міжнародного права;
- пов'язана з визначеними негативними наслідками для правопорушника;
- спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку [26, с. 352].

Г.М. Гура відмічає, що міжнародно-правову відповідальність визнають всі правові системи світу та визначає її як юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права у в'язку з порушенням норм міжнародного права або своїх зобов'язань. При цьому Г.М. Гура звертає увагу, що лише міжнародно-правова відповідальність є необхідним юридичним засобом забезпечення доримання міжнародно-правових норм та поновлення порушених прав. Вона є

особливим інструментом врегулювання міжнародних конфліктів, своєрідним гарантом функціонування норм міжнародного права [29, с. 156].

До основних ознак міжнародно-правової відповідальності можна віднести наступні:

- настає за вчинення міжнародного правопорушення або за шкідливі наслідки дій, ще не порушують норм міжнародного права;
- спрямована на забезпечення міжнародного правопорядку;
- пов'язана з негативними для правопорушника наслідками;
- реалізується в міжнародних правоохоронних відносинах, що виникають між суб'єктом правопорушником (найчастіше державою) та міжнародним співтовариством загалом (у разі порушення норм *jus cogens* та *ergo omnes*) [30, с. 38].

Отже, термін «міжнародно-правова відповідальність» охоплює правовідносини, що виникають за міжнародним правом у зв'язку з міжнародно-протиправним діянням. Тому змістом такої відповідальності виступають ті негативні наслідки, які настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародного права. Вказані правовідносини можуть бути як дво- так і багатосторонніми, виникають з приводу певних зобов'язань за відповідальністю суб'єкта, так і з приводу застосування примусових заходів з боку потерпілої сторони (з метою примусу порушника до виконання певних зобов'язань).

На наш погляд, визначаючи міжнародну відповідальність, слід враховувати наступні моменти.

По-перше, міжнародна відповідальність - це вид юридичної відповідальності, і як така вона має свій початок в праві: в основі її лежить правова норма; вона реалізується відповідно до встановлених правових нормам; і вона не може виходити за межі правової площини. Отже, заходи, які можуть бути застосовані до відповідального суб'єкту міжнародного права, повинні бути передбачені нормами міжнародного права.

По-друге, правова природа суб'єкта-правопорушника не може впливати на сутність відповідальності, оскільки визначальним тут є сам процес реалізації відповідальності: вона настає в результаті порушення правової норми і реалізується відповідно до встановлених норм. Порушення норм при здійсненні відповідальності також є правопорушення і тягне за собою відповідальність.

Як теорія, так і практика міжнародного права чітко сформулювали вимогу щодо обов'язкової наявності підстав міжнародно-правової відповідальності, які діляться на юридичні та фактичні.

Юридичні підстави — це сукупність юридично обов'язкових міжнародно-правових актів, на підставі яких певна поведінка (дія або бездіяльність) кваліфікується як міжнародне правопорушення. Юридичні підстави відповідальності можуть міститися в будь-яких джерелах міжнародного права й інших актах, які фіксують обов'язкові для держави правила поведінки.

Фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності — це те, за що настає відповідальність. Тобто це певний юридичний факт, а саме — міжнародне правопорушення. Вирішення питання про те, чи є дія держави порушенням міжнародних зобов'язань і фактичною підставою для відповідальності, залежить від наявності в неї ознак правопорушення.

У правовій науці висловлюються різні точки зору щодо правової природи юридичних підстав міжнародно-правової відповідальності. Так, наприклад, М. Баймуратов під юридичними підставами розуміє міжнародно-правові зобов'язання суб'єктів міжнародного публічного права, відповідно до яких те чи інше діяння вважається міжнародним правопорушенням. При цьому науковець акцентує увагу, що в разі міжнародно-протиправного діяння порушується не сама норма міжнародного права, а зобов'язання суб'єкту їх дотримуватися [29, с. 124].

Разом з тим, більш поширеною у міжнародно-правовій доктрині є позиція дослідження юридичних підстав міжнародно-правової відповідальності саме через призму нормативно-правових актів. Так, М. Буроменський під юридичними підставами міжнародно-правової відповідальності розуміє

сукупність юридично обов'язкових міжнародно-правових актів, на підставі яких певна поведінка (дія або бездіяльність) кваліфікуються як міжнародне правопорушення. Відповідно до даної позиції, юридичні підстави міжнародно-правової відповідальності можуть міститися не лише в будь-яких джерелах міжнародного права, але й у інших актах, які фіксують обов'язкові для держави правила поведінки [31, с. 313]. Схожої позиції дотримується також Н. Пронюк, яка разом з тим зауважує, що необхідно розрізняти юридичні підстави міжнародно-правової відповідальності та норми, на підставі яких поведінка суб'єкта може кваліфікуватися як протиправна [32, с. 72].

Узагальнюючи підходи до розуміння юридичних підстав міжнародно-правової відповідальності, І.І. Камінський відмічає, що суперечки щодо їх природи не поширилися на встановлення, власне, складників таких підстав, до яких належать:

- міжнародний договір;
- міжнародний звичай;
- рішення міжнародних судів;
- рішення міжнародних (міжурядових) організацій, що за статутом цих організацій обов'язкові для держав членів;
- односторонні міжнародно-правові акти держав [33, с. 169].

Фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності є вчинення суб'єктом міжнародного правопорушення. Зважаючи на ключове значення даної категорії для теми, що розглядається, поняття види міжнародних правопорушень, а також їх ключові характеристики будуть розглянуті в рамках окремого розділу роботи.

У окремих джерелах окрім юридичної та фактичної підстави міжнародної відповідальності виокремлюють також процесуальні її підстави. Процесуальні підстави – це процедура розгляду справ про правопорушення і порядок притягнення винних суб'єктів до відповідальності. В одних випадках такий процесуальний порядок детально регламентований і закріплений у міжнародно-

правових актах, в інших — його вибір залишений на розсуд органу, що застосовує заходи відповідальності [34, с. 143].

Як і будь-який інший вид юридичної відповідальності, міжнародно-правова відповідальність має певні цілі. На нашу думку, до них можна віднести:

- утримання потенційного правопорушника від вчинення міжнародного правопорушення;
- спонукання суб'єкта до належного виконання своїх зобов'язань;
- забезпечення компенсації потерпілому за завдану моральну чи матеріальну шкоду;
- вплив на майбутню поведінку суб'єктів правовідносин з метою добросовісного виконання ними своїх зобов'язань.

В основному інститут міжнародно-правової відповідальності регулюється звичаєвими нормами. Проте поряд з цим ряд міжнародних нормативно-правових договорів прямо передбачає відповідальність суб'єктів за порушення зобов'язань. Так, наприклад, статті 39, 41, 42 Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі – Статут ООН) [35] передбачають відповідальність за вчинення міжнародних правопорушень проти миру та безпеки.

Окрім того до актів, що торкаються питання міжнародно-правової відповідальності можна віднести:

- Конвенцію про попередження геноциду та покарання за нього 1948 року;
- Конвенцію про відшкодування шкоди, заподіяної іноземним повітряним судном третім особам на поверхні Землі 1952 року;
- Міжнародну конвенцію про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 року;
- Конвенцію ООН з морського права 1982 року;
- тощо.

Підсумовуючи, можна зазначити, що питання міжнародно-правової відповідальності є наразі недостатньо дослідженим та вкрай дискусійним. Проте,

враховуючи наростаючу нестабільність на міжнародній політичній арені, подальша розробка теоретичних та практичних аспектів міжнародно-правової відповідальності виходить в центр наукового дискурсу.

Одним з засобів впливу у рамках міжнародної відповідальності є санкції.

Санкції в міжнародному праві становлять важливий інструмент забезпечення дотримання норм міжнародного співтовариства, реагування на порушення міжнародного правопорядку та впливу на держави або суб'єктів, дії яких несуть загрозу міжнародній безпеці, стабільності або порушують фундаментальні принципи міжнародного права. На відміну від кримінально-правових санкцій, які є наслідком вчинення правопорушення в рамках внутрішнього національного правопорядку, міжнародно-правові санкції мають політико-правову природу та застосовуються міжнародними організаціями або окремими державами у зовнішньополітичній сфері.

Поняття «санкції» у міжнародному праві охоплює комплекс заходів примусового або обмежувального характеру, які спрямовані на зміну поведінки певної держави, уряду, організації або фізичних осіб, що вважаються відповідальними за дії, які суперечать міжнародним зобов'язанням або загальновизнаним принципам міжнародного співіснування. Санкції можуть застосовуватись як у відповідь на збройну агресію, анексію територій, підтримку тероризму, грубі порушення прав людини, використання хімічної або біологічної зброї, так і в контексті запобігання поширенню зброї масового ураження або недотримання резолюцій міжнародних організацій.

Ю. Сиротенко зазначає, що у загальному значенні санкції це заходи як збройного, так і не збройного примусового характеру, які застосовуються суб'єктами міжнародного права у встановленій процесуальній формі у відповідь на правопорушення [36, с. 1].

Вітчизняним законодавцем здійснено спробу закріпити поняття «санкції». Так, відповідно до Закону України «Про санкції» даним терміном позначаються спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, що застосовуються з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і

територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави [37].

Одним із основних правових механізмів застосування санкцій є Статут Організації Об'єднаних Націй, зокрема його розділ VII, що передбачає можливість Ради Безпеки ООН вживати заходів у відповідь на загрозу миру, порушення миру та акти агресії. У цьому випадку мова йде про так звані «колективні санкції», які мають універсальний характер і є обов'язковими для всіх держав-членів ООН. Однак у випадках, коли Рада Безпеки не може прийняти рішення через застосування права вето постійними членами, окремі держави або регіональні об'єднання (наприклад, Європейський Союз, НАТО, G7) застосовують «унілатеральні» або «регіональні» санкції. Вони не є загальнообов'язковими з точки зору міжнародного права, але ґрунтуються на принципі суверенного права держав здійснювати власну зовнішню політику.

Види санкцій у міжнародному праві різняться за обсягом, змістом та цілями. Найбільш поширеними є економічні санкції, що передбачають обмеження на торгівлю, інвестиції, фінансові операції, замороження активів та блокування доступу до міжнародних ринків. Політичні санкції охоплюють припинення дипломатичних відносин, виключення з міжнародних організацій, обмеження участі в міжнародних форумах та переговорах. Воєнні санкції можуть включати ембарго на постачання зброї або інші заходи, що стосуються обмеження військового співробітництва. Індивідуальні санкції застосовуються до конкретних осіб — державних посадовців, бізнесменів або організацій — у вигляді заборони на в'їзд, замороження активів чи інших обмежень.

З 2014 року одним з найбільш показових прикладів комплексного застосування міжнародних санкцій є санкції проти Російської Федерації у зв'язку з анексією Криму та подальшою збройною агресією проти України. Вони були запроваджені Сполученими Штатами Америки, Європейським Союзом, Канадою, Великою Британією, Японією та рядом інших держав. Санкційні пакети поступово посилювались і охопили широке коло сфер — від заборони

експорту технологій подвійного призначення до обмеження фінансових операцій державних банків, замороження активів ключових осіб з оточення президента Росії, а також обмеження доступу до міжнародних платіжних систем.

Юридично санкції оформлюються у вигляді нормативно-правових актів, указів, рішень або постанов уповноважених органів держав або міжнародних інституцій. Так, ЄС ухвалює санкції через Раду Європейського Союзу у формі рішень і регламентів, які є обов'язковими для всіх держав-членів. У США запровадження санкцій здійснюється через відповідні акти Конгресу або укази Президента на підставі законів, зокрема International Emergency Economic Powers Act (ІЕЕРА) або Global Magnitsky Act. Україна у 2014 році також ухвалила спеціальний Закон України «Про санкції», який визначає підстави, види та процедуру запровадження санкцій щодо іноземних держав, юридичних та фізичних осіб, які загрожують національним інтересам, суверенітету, територіальній цілісності та безпеці держави [37].

Таким чином, санкції у міжнародному праві виступають гнучким та ефективним засобом примусу до дотримання міжнародних норм, способом реагування на порушення глобального правопорядку та сигналом єдності цивілізованого світу у засудженні агресивної чи протиправної поведінки. Разом із тим, правове регулювання санкцій вимагає дотримання балансу між легітимністю заходів та принципами міжнародного гуманітарного права, недопущенням колективного покарання цивільного населення та обов'язковістю пропорційності у застосуванні обмежувальних заходів.

2.2. Санкції України проти РФ в період повномасштабної війни

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало актом грубого порушення міжнародного права та суверенітету нашої держави. У відповідь Україна не лише розпочала активну оборону на полі бою, але й ініціювала масштабні політичні, економічні та правові заходи протидії державі-агресору. Серед ключових знарядь цієї протидії стали санкції — як

інструмент державного захисту, так і частина глобального механізму стримування агресії.

Санкційна політика України проти РФ має декілька рівнів:

- індивідуальні санкції,
- секторальні санкції,
- ініціативи щодо синхронізації обмежувальних заходів із міжнародними партнерами.

Перш за все, ініціатором санкцій в Україні виступає Рада національної безпеки і оборони (РНБО), яка на основі рішень правоохоронних органів, спецслужб та міжнародної інформації приймає рішення про застосування обмежувальних заходів. Відповідно до Закону України «Про санкції» [37], їх затверджує Президент своїм указом.

З початку повномасштабного вторгнення Україна вже ввела санкції щодо понад 25 тисяч фізичних і юридичних осіб, серед яких — керівництво РФ, державні компанії, бізнес-олігархи, пропагандистські медіа, представники культури, спорту, а також колаборанти.

Серед найбільш резонансних рішень:

- Блокування активів, арешти майна та заборона доступу до фінансових ресурсів в Україні;
- Позбавлення ліцензій та дозволів на діяльність в Україні;
- Санкції проти російських банків, страхових компаній, ІТ-сектору;
- Припинення діяльності російських медіаресурсів;
- Позбавлення українського громадянства окремих осіб, які працюють на користь агресора.

Окрему увагу заслуговує співпраця України з міжнародною санкційною коаліцією. Українська влада активно подає пропозиції до санкційних пакетів Європейського Союзу, США, Великої Британії, Канади, Японії та інших країн. Високим є рівень координації між українськими органами та такими міжнародними платформами, як Робоча група Єрмака-Макфола з питань санкцій.

Значну роль у систематизації санкційної політики відіграє НАЗК, яке веде «Список міжнародних спонсорів війни», а також формує санкційні пропозиції [47].

Водночас, необхідно визнати, що ефективність санкцій залежить від їхнього виконання та контролю. Саме тому важливою залишається робота щодо виявлення обхідних шляхів, фіктивних юрисдикцій, «сірих» компаній, які допомагають уникати санкційного тиску. Україна активно закликає союзників до посилення вторинних санкцій проти країн, що допомагають РФ обходити санкції, зокрема Ірану, Китаю, Білорусі.

Не менш важливою є ініціатива щодо конфіскації активів РФ і пов'язаних з нею осіб для подальшого відшкодування завданих Україні збитків. Це питання перебуває в полі уваги не лише національного законодавства, а й на міжнародному рівні — створено реєстр збитків, а також обговорюється механізм репарацій.

На завершення варто зазначити: санкції — це не миттєвий засіб впливу, а інструмент системного економічного, фінансового та політичного тиску. Вони підривають потенціал Росії для ведення війни, послаблюють її здатність фінансувати військову машину, дестабілізують внутрішню економіку агресора.

Тому Україна й надалі має підтримувати жорстку санкційну політику, вимагати її розширення та вдосконалення, а також забезпечувати дієвий контроль за реалізацією санкцій на всіх рівнях.

2.3. Санкції міжнародних партнерів проти РФ: ЄС, США, Велика Британія

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну міжнародна спільнота, зокрема Європейський Союз, Сполучені Штати Америки та Велика Британія, запровадили безпрецедентні за масштабом та глибиною санкційні режими проти РФ. Їх мета полягає не лише у покаранні агресора за порушення міжнародного права, а й у довгостроковому обмеженні здатності Росії фінансувати війну,

забезпечувати свої військові потреби та впливати на глобальну політику через економічні важелі.

ЄС виступає одним із ключових санкційних партнерів України. ЄС по праву сьогодні вважається найбільш авторитетним, ефективним та динамічним наддержавним утворенням. За досить короткий за історичними мірками відрізок часу ЄС перетворився з невеликого субрегіонального угруповання економічного характеру в справді європейську інтеграційну організацію універсальної компетенції, що володіє власним апаратом управління і здійснює діяльність в різноманітних сферах суспільного життя.

ЄС в тому вигляді, в якому він відомий зараз, формувався протягом тривалого часу. Документально ЄС був оформлений Маастрихтським договором [38], підписаним в лютому 1992 року і введенням в дію в 1993 році. Найважливішим наслідком цього стало завершення створення єдиного ринку, в рамках якого на всьому просторі спільноти забезпечується вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталу. При цьому були повністю усунені всі митні платежі і ПДВ в торгівлі між країнами - членами спільноти. Це означало також завершення будівництва Митного союзу [39, с. 59]. У 1994 році був прийнятий Єдиний митний кодекс для всіх країн співтовариства і встановлені єдині імпорتنі та експортні процедури. Амстердамський договір (підписаний 2 жовтня 1997 р 15-ма державами - членами ЄС, вступив в чинності 1 травня 1999 роки) вніс зміни до Договору ЄС, Римський договір та інші акти. Найбільш важливі з них стосуються підвищення транспарентності акцій ЄС з акцентом на захист прав громадян ЄС в широкому сенсі, спрощення законодавчих процедур та інституційних змін тощо.

Інституційно-правові засади співробітництва країн ЄС, його архітектура і функції досить складні. Він управляється загальними інститутами: Європейським парламентом, Європейською радою (глави держав та урядів) і Європейською комісією, яка виступає гарантом союзних договорів і має право законодавчої ініціативи, а також Радою міністрів, що складається з міністрів національних урядів. Крім того, є Рахункова палата, яка контролює

використання фінансових ресурсів загального бюджету, і Європейський суд з прав людини, що стежить за виконанням загальноєвропейського законодавства.

Творці ЄС завжди надавали особливого значення питанням цілей його створення та діяльності. Цілі створення та діяльності ЄС закріплені у його засновницьких договорах. За результатом комплексного аналізу положень Маастрихтського і Амстердамського договорів, можна стверджувати, що всі структурні елементи співтовариства орієнтовані на:

- сприяння збалансованому і тривалому економічному і соціальному прогресу, особливо за допомогою створення простору без внутрішніх кордонів, економічного і соціального зближення і освіти економічного і монетарного союзу;
- утвердження своєї ідентичності на міжнародній арені, особливо за допомогою проведення спільної зовнішньої політики і безпеки, в тому числі через визначення політики загального захисту;

Договором про Європейський Союз закріплено, що зовнішня політики ЄС базується на принципах, які слугували натхненням для його створення, а саме демократизму, верховенства права, поваги до людської гідності, рівності, солідарності тощо [38]. ЄС закріплює своє прагнення до співпраці та встановлення партнерства з третіми країнами, які поділяють основоположні принципи діяльності союзу.

Всі напрямки зовнішньої діяльності ЄС узгоджуються між собою та з іншими політиками. Рада та Комісія за допомогою Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки забезпечують таку узгодженість і співпрацюють заради досягнення цієї мети [38].

Окремо виділяється ціль забезпечення ЄС спільної безпекової політики, яка згідно установчих Договорів, ґрунтується на розвитку взаємної політичної солідарності держав-членів, визнанні питань загальних інтересів да все більшого зближення дій держав-членів ЄС.

- посилення захисту прав та інтересів громадян держав-членів встановленням громадянства Союзу;

- розвиток тісної співпраці в сфері юстиції та внутрішніх справ;
- збереження загальних досягнень Європейської спільноти.

Станом на 2025 рік, ЄС ухвалив понад 13 пакетів санкцій проти РФ, які охоплюють як індивідуальні, так і секторальні обмеження.

Індивідуальні санкції передбачають:

- замороження активів осіб, причетних до агресії проти України;
- заборону на в'їзд на територію ЄС;
- обмеження щодо пропагандистських ресурсів, зокрема блокування трансляцій RT, Sputnik та інших прокремлівських ЗМІ.
- Секторальні санкції включають:
  - повну або часткову заборону на імпорту російських енергоносіїв (нафти, вугілля, нафтопродуктів);
  - відключення ключових російських банків від системи SWIFT;
  - заборону експорту високотехнологічної продукції, зокрема електроніки, напівпровідників, авіаційних компонентів;
  - санкції проти судноплавства, авіаперевезень і транспортної логістики.

ЄС також працює над уніфікацією режиму контролю за дотриманням санкцій та запобіганням їх обходу, особливо через треті країни (наприклад, Казахстан, ОАЕ, Китай). У 2024 році створено Спеціальний офіс санкційного координування при Єврокомісії.

США запровадили одну з найширших санкційних програм, орієнтовану як на фінансову систему РФ, так і на її оборонно-промисловий комплекс. У своїй санкційній політиці Сполучені Штати Америки спираються на ряд резолюцій та постанов, які визначають як рамки, так і обсяги застосованих проти Російської Федерації обмежень. При цьому санкційний режим США є конгломератом рішень, прийнятих різними інституціями й агенціями федерального уряду та парламенту [40, с. 4].

Адміністрація США, зокрема через Міністерство фінансів, активно координує санкційний тиск на Кремль.

Основні напрями санкційної політики США включають:

- замороження активів Центрального банку РФ;
- санкції проти понад тисячі фізичних та юридичних осіб, у тому числі російських міністрів, депутатів Держдуми, олігархів, керівників держкорпорацій;
- обмеження на торгівлю з підприємствами оборонного, авіаційного, ядерного сектору РФ;
- блокування доступу до американських технологій та обладнання, зокрема в галузях телекомунікацій, мікроелектроніки, ІТ;
- санкції проти банківського сектору РФ, включаючи Сбербанк, ВТБ, Газпромбанк, Альфа-Банк.

США активно застосовують вторинні санкції — обмеження для іноземних компаній та осіб, які допомагають РФ обходити первинні санкції. Це стало ключовим інструментом тиску на компанії в Китаї, Туреччині, ОАЕ, Індії.

Окрім економічного аспекту, Вашингтон ініціював конфіскацію активів російських олігархів, а також підтримав створення міжнародного механізму репарацій для України за рахунок заморожених російських резервів.

Таким чином, усю систему американських санкцій проти Росії можна умовно розділити на кілька категорій: економічні та фінансові обмеження, індивідуальні санкції, а також санкції на спроби уникнення санкцій.

Після виходу з ЄС Велика Британія сформувала власний автономний санкційний режим, який після 2022 року значно розширився у відповідь на російську агресію.

Санкції Великої Британії передбачають:

- понад 1 800 індивідуальних санкцій проти російських фізичних і юридичних осіб;
- блокування активів, візові обмеження, заборону на фінансові операції;
- заборону на експорт чутливої продукції до РФ;
- санкції проти нафтогазового сектору, золота, металургії;
- введення стелі цін на російську нафту (у координації з G7 та ЄС) [41].

Так, наприклад, Велика Британія запровадила пакет санкцій, спрямований проти так званого тіньового флоту РФ. Новий пакет санкцій має на меті суттєво обмежити здатність Росії отримувати прибутки від експорту нафти. Зазначається, що під санкції потраплять до 100 нафтових танкерів, які є ключовою частиною «тіньового флоту» Путіна. Ці судна, за даними британського уряду, лише з початку 2024 року перевезли російської нафти та нафтопродуктів на суму понад 24 мільярди доларів США. Санкції передбачатимуть заборону на вхід до британських портів для цих суден та ризик їхнього затримання у водах Сполученого Королівства. Головна мета таких обмежень — не лише позбавити Росію доходів для фінансування її загарбницької війни, але й захистити критичну інфраструктуру Великої Британії та Євроатлантичного регіону, а також довкілля [41].

Велика Британія також підтримує ідею конфіскації заморожених російських активів для передачі Україні, а також посилює контроль над юрисдикціями, які можуть використовуватися РФ для обходу санкцій.

Крім того, британська розвідка та фінансові установи активно сприяють виявленню активів, які належать пов'язаним із Кремлем структурам, та їх блокуванню.

Санкційна політика ЄС, США та Великої Британії стала критично важливим компонентом глобальної протидії агресії РФ. Її ефективність полягає не лише у безпосередньому економічному тиску, але й у символічному та юридичному засудженні дій Росії. Надалі перед міжнародною спільнотою стоїть завдання не лише посилення санкцій, а й гарантування їх практичного виконання, зокрема через блокування каналів обходу санкцій, замороження активів та впровадження механізмів компенсації збитків Україні.

2.4. Санкції проти союзників Росії: Іран, Білорусь, Північна Корея, Китай

Запроваджені у відповідь на збройну агресію Російської Федерації санкції, як з боку України, так і з боку міжнародної коаліції держав, стали унікальним інструментом колективної реакції світової спільноти на brutальне порушення міжнародного права. Їхній масштаб, комплексність та міждержавна узгодженість свідчать про еволюцію санкційного механізму як важливого елементу сучасної геополітики та інструмента глобальної безпеки. Ніколи раніше санкції не застосовувалися з такою інтенсивністю, системністю та широким охопленням у відповідь на акт агресії проти суверенної держави у центрі Європи.

Україна, як безпосередній об'єкт агресії, реалізує широкий спектр національних санкцій, спрямованих як на фізичних та юридичних осіб з РФ, так і на ключові галузі, які забезпечують воєнну машину держави-агресора. Водночас санкції охоплюють і союзників РФ — насамперед Білорусь, Іран, Північну Корею та у деяких аспектах — Китай, у зв'язку з наданням їй допомоги або потуранням у питанні обходу санкційного режиму.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну міжнародна спільнота почала приділяти особливу увагу не лише безпосередньо агресору, але й державам, які сприяють РФ у веденні війни, постачанні ресурсів, технологій, озброєння та обході санкцій. У цьому контексті головними союзниками Росії стали Білорусь, Іран, Північна Корея та Китай. Санкційна політика провідних західних держав — насамперед ЄС, США та Великої Британії — почала розширюватися, охоплюючи також і ці країни через їхню участь або співпрацю з Російською Федерацією.

Білорусь фактично стала співучасником збройної агресії, надавши свою територію для російського наступу на північ України, включно зі спробою захоплення Києва. У відповідь міжнародні партнери України запровадили санкції проти ключових галузей білоруської економіки — насамперед хімічної, енергетичної та військово-промислової [48]. Обмеження включають заборону експорту білоруських калійних добрив, нафтопродуктів, деревини, сталі та

інших ресурсів, що забезпечували валютні надходження до державного бюджету Білорусі. Білоруські банки були частково відключені від міжнародної системи SWIFT, що ускладнило фінансові транзакції з міжнародними партнерами. Водночас, санкції супроводжуються активним контролем за тим, щоб територія Білорусі не використовувалася як канал для обходу санкцій проти РФ.

Іран відіграв важливу роль у зміцненні російського воєнного потенціалу, надаючи Москві безпілотники, які використовуються для масованих атак на українську енергетичну інфраструктуру. У зв'язку з цим проти Ірану були запроваджені цільові санкції на виробників дронів, державні оборонні компанії, логістичні мережі, банки та осіб, які організують постачання техніки до РФ [21]. Західні держави особливо уважно відстежують ланцюги поставок технологій подвійного призначення, які можуть бути використані як в іранському, так і в російському ВПК. Додатково під тиском опинилися країни-треті сторони, що можуть бути причетні до перевезення або виробництва відповідних товарів для Ірану.

Ще одним прикладом тісного військового партнерства з Росією стала Північна Корея. Існують підтверджені факти постачання з боку КНДР артилерійських боєприпасів, ракет, а також іншої зброї, що активно використовується у війні проти України. Така діяльність є порушенням санкцій ООН, які діють проти Пхеньяна вже багато років. У відповідь Сполучені Штати та їхні партнери розширили санкції на північнокорейських військових виробників, транспортні компанії, морське судноплавство та логістичні структури. Одним із ключових елементів санкційного тиску є моніторинг транспортних шляхів і суден, які беруть участь у перекиданні боєприпасів від КНДР до РФ. Особлива увага приділяється використанню так званих «сірих» зон логістики, що передбачає залучення приватних або формально неурядових компаній.

Китай, хоча формально дотримується нейтралітету у конфлікті, залишається під ретельним спостереженням з боку країн Заходу через зростання обсягів експорту до Росії мікроелектроніки, чипів, телекомунікаційного

обладнання та компонентів, які можуть бути використані у військових цілях. Міжнародні політичні діячі визнають, що Китай є ключовим посередником війни Росії проти України, який постачає Росії товари подвійного використання та допомагає їй обходити санкції [43]. Попри відсутність прямих поставок летального озброєння, на практиці Китай активно підтримує технологічну спроможність РФ. США вже запровадили вторинні санкції проти низки китайських компаній, які безпосередньо або опосередковано забезпечували російський оборонний сектор товарами подвійного призначення. Європейський Союз, Велика Британія та інші партнери також переглядають свої експортні режими з урахуванням ризику реекспорту товарів до Росії через Китай.

Західні партнери України — зокрема, Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Канада, Японія, Австралія — запровадили десятки пакетів санкцій. Вони охопили торгівлю енергоносіями, фінансовий сектор, експорт високих технологій, оборонно-промислову сферу, авіаційну галузь, транспорт, судноплавство та багато інших секторів. Введено персональні санкції проти сотень російських чиновників, олігархів, пропагандистів і військових. Частина заходів носить вторинний характер, тобто спрямована на посередників, які допомагають обходити обмеження.

У короткостроковій перспективі санкції справили обмежений вплив на здатність РФ вести бойові дії, проте в середньо- і довгостроковій — вони дедалі відчутніше послаблюють економічну та техніко-технологічну базу Росії. Втрата доступу до західних технологій, фінансових ринків, високотехнологічного обладнання та компонентів унеможлиблює модернізацію збройних сил, ускладнює виробництво озброєння та створює структурні проблеми в машинобудуванні, нафтогазовому секторі, енергетиці та ІТ-сфері.

Попри санкційний тиск, Росія намагається пристосуватися до нових умов, створюючи паралельні логістичні та фінансові шляхи, зокрема через Китай, Туреччину, країни Центральної Азії та Близького Сходу. Використання таких схем, як реекспорт товарів подвійного призначення, тіньові банки, криптовалюти, офшори та фіктивні компанії, дозволяє частково нівелювати

ефекти санкцій. Однак ці дії супроводжуються суттєвими витратами, підвищенням транзакційних ризиків, залежністю від сірого імпорту, а також втратами на довгострокових ринках.

У контексті зміцнення санкційної політики важливу роль відіграє також інституційна координація між країнами-партнерами. Формування спільних санкційних платформ, обмін інформацією про суб'єктів, що підлягають обмеженням, створення єдиних реєстрів та механізмів перевірки дозволяє не лише підвищити ефективність впроваджених заходів, але й мінімізувати ризики подвійних стандартів та недоброчесної конкуренції. Україна активно долучається до цих процесів, зокрема шляхом гармонізації свого санкційного законодавства з підходами ЄС та США, а також участі в міжнародних ініціативах щодо запровадження санкцій проти оборонно-промислового комплексу РФ.

Крім того, важливим напрямом є подальша імплементація санкцій у межах міжнародного кримінального правосуддя. Зокрема, санкції можуть відігравати роль у посиленні доказової бази для міжнародних трибуналів, фіксації джерел фінансування агресії та зв'язків між приватним капіталом і військово-політичним керівництвом РФ. Блокування активів, обмеження пересування, заборона участі у міжнародних заходах можуть стати як інструментами стримування, так і засобами тиску для сприяння співпраці з міжнародними слідчими органами.

Отже, санкції проти Росії та її союзників, незважаючи на виклики їх реалізації та необхідність адаптації до нових умов, залишаються одним із ключових елементів міжнародної відповіді на агресію. Їхній успіх у перспективі залежатиме від політичної рішучості країн-партнерів, здатності оперативно реагувати на нові способи обходу обмежень, а також від чіткої прив'язки санкційної стратегії до конкретних цілей — деокупації українських територій, забезпечення справедливості й недопущення повторення подібних злочинів у майбутньому.

2.5. Аналіз ефективності санкцій, виклики, обхід, перспективи

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року міжнародна спільнота відреагувала рішучими заходами економічного тиску. Зокрема, країни Європейського Союзу, США, Велика Британія, Канада, Японія, Південна Корея, Австралія та інші демократичні держави запровадили безпрецедентний пакет санкцій проти РФ. Ці обмежувальні заходи охопили ключові галузі російської економіки — фінансовий, енергетичний, технологічний, транспортний, оборонний сектори, а також включали індивідуальні санкції проти російських чиновників, представників політичного та бізнесового естеблішменту, олігархів і пов'язаних з ними підприємств. Проте, попри масштабність, ефективність цих санкцій залишається предметом постійної оцінки та дискусій у міжнародному середовищі.

У коротко- та середньостроковій перспективі санкції вже спричинили суттєві втрати для економіки РФ. Зокрема, було суттєво обмежено доступ російських банків і корпорацій до міжнародних фінансових ринків, заморожено валютні резерви Центробанку РФ на сотні мільярдів доларів, знижено доходи від експорту енергоресурсів через запровадження цінових обмежень («price cap»), а також значно ускладнено імпорт критичних товарів і технологій. Технологічна ізоляція позбавила Росію доступу до мікроелектроніки, верстатів, програмного забезпечення, що негативно вплинуло на виробництво, особливо у ВПК. Значна частина іноземних компаній або повністю залишила російський ринок, або суттєво скоротила свою присутність, що спричинило падіння інвестиційної привабливості та технологічну деградацію економіки.

Однак санкції стикаються з низкою викликів. По-перше, російська економіка, хоч і зазнала удару, виявила здатність до часткової адаптації, зокрема завдяки перебудові логістичних ланцюгів, перенаправленню експорту на нові ринки, фіскальній централізації та жорсткому валютному регулюванню. По-друге, країни Глобального Півдня, серед яких Китай, Індія, Туреччина, ОАЕ, не

приєдналися до санкційного режиму, що дозволило Росії зберігати частковий доступ до критичних технологій, фінансів та логістики.

Варто також відзначити внутрішню політичну мобілізацію в Росії, яка стала реакцією на зовнішній тиск. Замість очікуваної дестабілізації, санкції посилили авторитарну консолідацію влади, репресивну політику всередині країни та контроль над громадською думкою. Таким чином, економічний тиск поки що не переріс у політичну трансформацію.

Додатковим ускладненням є активне використання Росією схем обходу санкцій. Йдеться про використання слабких місць у санкційному законодавстві для нівелювання його впливу. Такі схеми — це інструменти уникнення прямої відповідальності через правові й політичні шпарини в юрисдикціях третіх країн. Як зазначає дослідниця, ці дії зазвичай не порушують прямо санкційні норми, але підривають ефективність запроваджених заходів [6, с. 14].

Серед основних механізмів обходу — паралельний імпорт, використання компаній-посередників, тіньових фінансових структур, фіктивних юридичних осіб. Вузловими країнами для таких схем стали Казахстан, Вірменія, Сербія, ОАЕ, Туреччина, Китай. Через них до РФ постачаються товари подвійного призначення, зокрема мікрочипи, обладнання, оптика та електроніка. Маскування нафтоторгівлі за допомогою «флоту-привида» та підробка документів про походження нафти також стали поширеною практикою.

У зв'язку з цим міжнародна спільнота розглядає можливість посилення санкційного тиску, насамперед через зміцнення режиму вторинних санкцій. Це включає обмеження щодо компаній і фізичних осіб, які прямо чи опосередковано сприяють ухиленню від санкцій. Важливим є й поглиблення міжнародної координації у сфері контролю за технологічним експортом, обігом валют, фінансовими транзакціями та торгівлею стратегічними товарами.

Окремий вектор — конфіскація та подальше використання заморожених активів російських фізичних і юридичних осіб для компенсації шкоди, завданої Україні. Ідея репарацій на базі міжнародного права починає отримувати дедалі більше підтримки.

У довгостроковій перспективі ефективність санкцій залежатиме від цілісності й рішучості міжнародної коаліції, рівня технологічної самодостатності РФ, а також здатності її економіки функціонувати в умовах тривалої ізоляції. Чим сильніший і системніший буде санкційний тиск, тим вищою стане стратегічна вартість війни для Кремля — як з огляду на витрати, так і на внутрішню політичну легітимність.

Україна залишається центральним гравцем у цьому процесі — не лише як держава, що зазнала агресії, а й як суб'єкт, що формує нову архітектуру глобальної санкційної політики. Її досвід і ініціативи можуть стати основою для розбудови ефективних механізмів міжнародної відповідальності в майбутньому.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання прозорості санкційної політики, ефективного моніторингу її наслідків та вироблення механізмів оцінки результативності. Відсутність уніфікованої міжнародної методології оцінки впливу санкцій значно ускладнює їх вдосконалення та пристосування до змін у поведінці суб'єкта, проти якого вони спрямовані. Водночас аналіз практичних кейсів — таких як зменшення доходів від нафтогазового експорту РФ, скорочення виробництва у ВПК чи зниження обсягів зовнішньоторговельних операцій — дозволяє вибудовувати систему індикаторів для стратегічного планування санкційної політики в майбутньому.

Крім того, важливим напрямом роботи міжнародної коаліції залишається інформаційна протидія. Російська Федерація активно використовує пропаганду для створення ілюзії безкарності та «незначущості» санкцій, зокрема на внутрішньому ринку. Тому необхідно підсилювати публічну дипломатію, пояснювати логіку та гуманітарну обґрунтованість обмежувальних заходів, а також демонструвати їх результати у фактах, доступних широкій аудиторії. Інформаційна відкритість, співпраця з громадянським суспільством і медіа, а також участь українських інституцій у цьому процесі можуть суттєво підвищити легітимність санкційного режиму та сформувати довгострокову стійкість до гібридних впливів.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що санкції проти Російської Федерації стали ключовим інструментом міжнародного впливу у відповідь на її агресію проти України. Вони вже продемонстрували певну результативність, створивши системні економічні, технологічні та політичні обмеження для РФ. Водночас їх довготривала ефективність залежить від здатності міжнародної спільноти адаптувати санкційні механізми до змін у глобальному середовищі, забезпечити належний моніторинг, контроль за дотриманням режиму обмежень та посилити координацію дій між країнами-партнерами. Тільки за умов послідовного, гнучкого й стратегічно вивіреного підходу санкції залишатимуться важливим інструментом стримування агресії та забезпечення справедливості на міжнародній арені.

Висновки до 2 розділу

Санкції як інструмент міжнародного примусу стали потужним важелем реагування на порушення міжнародного правопорядку, особливо у контексті агресії Російської Федерації проти України. Їхня гнучкість, юридична адаптивність та здатність до широкої міжнародної координації дозволяють не лише здійснювати тиск на державу-агресора, а й демонструвати політичну єдність цивілізованого світу у захисті базових принципів міжнародного права — недоторканності кордонів, поваги до суверенітету та заборони застосування сили.

З юридичного погляду, санкції мають бути легітимними, пропорційними та такими, що не порушують основоположних прав людини. Це особливо актуально з огляду на потенційні ризики колективного покарання мирного населення, а також необхідність уникнення подвійних стандартів. Міжнародне гуманітарне право й надалі має залишатися орієнтиром при формуванні санкційної політики, аби забезпечити баланс між ефективністю заходів та дотриманням правових і моральних норм.

Національна санкційна політика України у відповідь на російське вторгнення є однією з найрозгалуженіших та системно організованих у Європі. Її ключовими особливостями стали багаторівнева структура (індивідуальні, секторальні, спільні санкції), чітка інституційна архітектура (РНБО, Президент, НАЗК), а також прагнення до глибокої інтеграції з міжнародними механізмами санкційного тиску. Україна показала високий рівень мобілізації внутрішніх ресурсів і здатність адаптувати санкційний механізм під динамічну геополітичну ситуацію.

Водночас, визначальною умовою дієвості санкцій є не тільки їх формальне ухвалення, а й забезпечення контролю за дотриманням. Із цим пов'язані ключові виклики: боротьба з обхідними схемами, фіктивними юрисдикціями, транзитними країнами та використанням нейтральних фінансових зон. Саме тому Україна акцентує увагу партнерів на потребі у посиленні вторинних санкцій

щодо країн і компаній, які співпрацюють з РФ всупереч запровадженим обмеженням.

Не менш важливим напрямом стало просування ідеї конфіскації активів Російської Федерації та її резидентів з метою репарацій. Сьогодні йдеться не лише про політичну волю, а й про формування відповідного правового механізму на рівні міжнародного права, що дозволить у перспективі компенсувати шкоду, заподіяну Україні.

Міжнародна санкційна коаліція, зокрема Європейський Союз, США та Велика Британія, також здійснила безпрецедентні кроки. ЄС сформував цілісний санкційний механізм, що включає замороження активів, відключення банків від SWIFT, обмеження експорту технологій і санкції проти пропагандистських ресурсів. США, окрім масштабних індивідуальних та секторальних санкцій, активно використовують вторинні санкції, змушуючи треті країни обирати між доступом до західних ринків та співпрацею з РФ. Велика Британія, сформувавши автономну санкційну систему після Brexit, також зосереджується на санкціях проти нафтогазового сектору, золота, металургії та осіб, причетних до підтримки війни.

Усі ці заходи є не лише засобом економічного і фінансового тиску, а й актом політичного осуду. Санкції стали формою дипломатичної солідарності, механізмом обмеження агресора у доступі до ресурсів і технологій, а також засобом стимулювання внутрішньої дестабілізації в РФ через економічну ізоляцію.

У підсумку, санкції є довгостроковим інструментом стримування, який потребує постійного оновлення, розширення й удосконалення. Для України — це не лише елемент національної безпеки, а й важлива частина глобальної боротьби за збереження правопорядку. Ефективна санкційна політика має ґрунтуватися на принципах законності, міжнародної солідарності та рішучості у досягненні стратегічної мети — зупинення агресії та відновлення справедливості.

Отже, санкції відіграють ключову роль у міжнародній системі безпеки та правопорядку, стаючи потужним інструментом примусу, стримування та відповідальності за порушення норм міжнародного права. У випадку з російською агресією проти України, вони виявилися не лише символом глобальної солідарності, а й реальною економічною та політичною протидією, що позбавляє агресора ресурсів для продовження війни. Водночас, запровадження та реалізація санкцій потребує чіткого механізму контролю, ефективного моніторингу та міжнародної координації, аби уникнути їхнього обходу та забезпечити належний рівень впливу.

ВИСНОВКИ

Запроваджені у відповідь на збройну агресію Російської Федерації санкції, як з боку України, так і з боку міжнародної коаліції держав, стали унікальним інструментом колективної реакції світової спільноти на брутальне порушення міжнародного права. Їхній масштаб, комплексність та міждержавна узгодженість свідчать про еволюцію санкційного механізму як важливого елементу сучасної геополітики та інструмента глобальної безпеки.

Україна, як безпосередній об'єкт агресії, реалізує широкий спектр національних санкцій, спрямованих як на фізичних та юридичних осіб з РФ, так і на ключові галузі, які забезпечують воєнну машину держави-агресора. Водночас санкції охоплюють і союзників РФ — насамперед Білорусь, Іран, Північну Корею та у деяких аспектах — Китай, у зв'язку з наданням їй допомоги або потуранням у питанні обходу санкційного режиму.

Західні партнери України — зокрема, Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Канада, Японія, Австралія — запровадили десятки пакетів санкцій. Вони охопили торгівлю енергоносіями, фінансовий сектор, експорт високих технологій, оборонно-промислову сферу, авіаційну галузь, транспорт, судноплавство та багато інших секторів. Введено персональні санкції проти сотень російських чиновників, олігархів, пропагандистів і військових. Частина заходів носить вторинний характер, тобто спрямована на посередників, які допомагають обходити обмеження.

У короткостроковій перспективі санкції справили обмежений вплив на здатність РФ вести бойові дії, проте в середньо- і довгостроковій — вони дедалі відчутніше послаблюють економічну та техніко-технологічну базу Росії. Втрата доступу до західних технологій, фінансових ринків, високотехнологічного обладнання та компонентів унеможлиблює модернізацію збройних сил, ускладнює виробництво озброєння та створює структурні проблеми в машинобудуванні, нафтогазовому секторі, енергетиці та ІТ-сфері.

Попри санкційний тиск, Росія намагається пристосуватися до нових умов, створюючи паралельні логістичні та фінансові шляхи, зокрема через Китай, Туреччину, країни Центральної Азії та Близького Сходу. Використання таких схем, як реекспорт товарів подвійного призначення, тіньові банки, криптовалюти, офшори та фіктивні компанії, дозволяє частково нівелювати ефекти санкцій. Однак ці дії супроводжуються суттєвими витратами, підвищенням транзакційних ризиків, залежністю від сірого імпорту, а також втратами на довгострокових ринках.

З огляду на це, перед міжнародною спільнотою стоять кілька ключових викликів: по-перше, необхідність зміцнення механізмів моніторингу та виявлення схем обходу санкцій, зокрема шляхом обміну розвідданими, розширення режиму вторинних санкцій та санкційного тиску на посередників; по-друге, удосконалення правових механізмів конфіскації активів РФ, зокрема золотовалютних резервів, з метою їх використання для відбудови України; по-третє, збереження єдності в межах санкційної коаліції, що є надзвичайно важливим з урахуванням змін у політичному керівництві деяких країн.

У цьому контексті особливого значення набуває стратегічна мета санкцій — не лише економічне послаблення держави-агресора, а й формування такого середовища, в якому втрата ресурсів, доступу до глобальної системи безпеки та міжнародних ринків змусить російське керівництво переглянути свою агресивну політику. Тому санкції мають бути не лише покаранням, але й засобом системного стримування, який, у поєднанні з військовою допомогою Україні та дипломатичним тиском, може забезпечити досягнення справедливого миру та відновлення міжнародного правопорядку.

Окрім суто економічного впливу, санкції проти Російської Федерації мають вагомий символічний і правовий вимір, що формує нові стандарти міжнародного реагування на акти агресії. Вони демонструють принципову зміну у ставленні міжнародної спільноти до порушення Статуту ООН та основоположних норм міжнародного гуманітарного права. Уперше за десятиліття механізм санкцій застосовується настільки комплексно та

послідовно, створюючи прецедент для майбутніх дій проти держав, які вдаються до агресивної політики. Такий підхід сприяє поступовому формуванню міжнародної санкційної доктрини, де агресор має не лише нести матеріальні втрати, а й бути ізольованим у дипломатичному, економічному, інформаційному просторі. Це посилює глобальний тиск не лише на Росію, а й на потенційних союзників, демонструючи, що участь у війні чи сприяння їй матиме серйозні наслідки. У перспективі це може зміцнити міжнародну систему безпеки, зробивши її більш чутливою до порушень і здатною ефективно реагувати на виклики. Для України ж це створює вікно можливостей для активнішої дипломатичної роботи, юридичних ініціатив та зміцнення міжнародної правосуб'єктності, у тому числі шляхом ініціювання нових правових інструментів, спрямованих на компенсацію завданої шкоди та притягнення до відповідальності винних у міжнародних злочинах.

У контексті зміцнення санкційної політики важливу роль відіграє також інституційна координація між країнами-партнерами. Формування спільних санкційних платформ, обмін інформацією про суб'єктів, що підлягають обмеженням, створення єдиних реєстрів та механізмів перевірки дозволяє не лише підвищити ефективність впроваджених заходів, але й мінімізувати ризики подвійних стандартів та недоброчесної конкуренції. Україна активно долучається до цих процесів, зокрема шляхом гармонізації свого санкційного законодавства з підходами ЄС та США, а також участі в міжнародних ініціативах щодо запровадження санкцій проти оборонно-промислового комплексу РФ. У цьому зв'язку актуальним є створення національного органу або міжвідомчого механізму, відповідального за санкційне планування, реалізацію та моніторинг, що дозволило б оперативно виявляти прогалини у правозастосуванні та посилювати міждержавну співпрацю.

Крім того, важливим напрямом є подальша імплементація санкцій у межах міжнародного кримінального правосуддя. Зокрема, санкції можуть відігравати роль у посиленні доказової бази для міжнародних трибуналів, фіксації джерел фінансування агресії та зв'язків між приватним капіталом і військово-

політичним керівництвом РФ. Блокування активів, обмеження пересування, заборона участі у міжнародних заходах можуть стати як інструментами стримування, так і засобами тиску для сприяння співпраці з міжнародними слідчими органами. Важливо, щоб санкційна політика не обмежувалася лише економічним тиском, а стала частиною ширшого комплексу заходів, спрямованих на встановлення справедливості, відновлення прав постраждалих від агресії та притягнення до відповідальності всіх винних у злочинах проти людяності, воєнних злочинах і злочині агресії.

Отже, санкції проти Росії, незважаючи на виклики їх реалізації та необхідність адаптації до нових умов, залишаються одним із ключових елементів міжнародної відповіді на агресію. Їхній успіх у перспективі залежатиме від політичної рішучості країн-партнерів, здатності оперативно реагувати на нові способи обходу обмежень, а також від чіткої прив'язки санкційної стратегії до конкретних цілей — деокупації українських територій, забезпечення справедливості й недопущення повторення подібних злочинів у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Новіков Д.О. Генезис та еволюція санкційної політики України. Наукові записки. Серія: право. 2024. Випуск 16. С. 352 – 357.
2. Нуруллаєв І.С. До постановки питання про поняття і зміст санкцій у міжнародному публічному праві. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 7. С. 509 – 513.
3. Карлюга Є.К. Поняття санкцій в доктрині міжнародного права. Правова держава. 2024. № 54. С. 152 – 164.
4. Збройний конфлікт в Україні: військова підтримка незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» з боку Російської Федерації / О.Гарбар, А.Конопкін, О.Кореньков, С.Мовчан, За ред.: О.Павліченка, О.Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. — К., 2018. — 40 с.
5. Біла книга 2014. Збройні сили України. Міністерство оборони України. Київ. 2015. 85 с.
6. Химичук А., Стеблівський Р., Пашкіна А. Санкційна політика проти росії 2014 – 2022 рр.: прогалини і схеми обходу. https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/07/trap-aggressor_sanctions.pdf
7. Орел О., Орел О., Яцвіцька А., Власенко О. Економічні санкції ЄС проти росії та ефективність їх застосування. Суспільство та безпека. 2023. № 1 (1). С. 166 – 175.
8. Санкції ЄС щодо Росії: актуальна інформація, вплив на економіку та перспективи. <https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/283706/1301226UK.pdf>
9. Що заважає ефективності західних санкцій проти росії. <https://cpd.gov.ua/main/shho-zavazhaye-efektyvnosti-zahidnyh-sankezij-proty-rosiyi/>

- 10.Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія. За заг. ред. В. Курила, В. Галуцька. Київ, 2022
- 11.Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- 12.Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
- 13.Комзюк А.Т., Комзюк М.А., Липій Є.А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 3. С. 101-107.
- 14.Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 15.Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
- 16.Про внесення змін до Рішення 2014/512/CFSP щодо обмежувальних заходів з огляду на дії Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні: Рішення Ради (СЗПБ) 2022/346 від 1 березня 2022 року. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.063.01.0005.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A063%3ATOC
- 17.Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 18.Баїк О.І., Баїк М.Р. Застосування персональних та секторальних санкцій в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 762 – 766.

19. Інформаційні війни в історії та сучасності: характерні ознаки новітніх протистоянь. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/25591/Zhadko%2064-95.pdf?sequence=1> (дата звернення 17.11.2022)
20. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 17.11.2022)
21. ЄС продовжив санкцій проти Ірану за військову підтримку РФ. <https://suspilne.media/790865-es-prodovziv-sankcii-proti-iranu-za-vijskovu-pidtrimku-rf/>
22. Нофенко А. Гібридна війна Росії проти України: інформаційний наступ та механізми протидії. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2019. С. 68-77.
23. Енергетичні санкції проти росії: моніторинг ефективності. <https://dixigroup.org/analytic/energetychni-sankcziyi-proty-rosiyi-monitoryng-efektyvnosti-iv-kvartal-2024-roku/>
24. Мисак О.І. Міжнародно-правова відповідальність – традиційний вид юридичної відповідальності. Юридичний науковий журнал. 2017. № 6. С. 41-43.
25. Коверзнев М.С., Коверзнева Г.П. Відповідальність держав у міжнародному праві. Альманах міжнародного права. 2008. № 13. С. 49-56.
26. Скрильник О.О. Особливості відповідальності в сучасному міжнародному праві. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 351-355.
27. Антонович М.М. Міжнародне публічне право: підручник у 3 –т. [В.Ф. Антипенко, Л.Д. Тимченко, О.В. Беглий, О.А. Родзівіл та ін.]; за заг ред. В.Ф. Антипенка. Київ: НАУ, 2012. Т. 2. 348 с.
28. Міжнародне право : навч. посіб. / За ред. М. В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 336 с.
29. Баймуратов М.О. Міжнародне право: [підручник]. 3-тє вид. Харків. Одісей. 2002. 672 с.

30. Жукорська Я. Сучасна концепція міжнародно-правової відповідальності. Актуальні проблеми правознавства. 2019. № 3 (19). С. 37-40.
31. Міжнародне право [навчальний посібник]/ за ред. М.В. Буроменського. Київ, Юрінком Інтер. 2006. 336 с.
32. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: [навчальний посібник]. 2-ге вид., змін. та доповн. Київ. КНТ. 2010. 334 с.
33. Камінський І.І. Юридичні підстави міжнародно-правової відповідальності держав за акти неправомірного застосування інформаційно-психологічної сили. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Випуск 1. Том. 2. С. 168-172.
34. Міжнародне право : навч.-метод. пос. для студентів юридичного факультету / уклад. К. Ю. Фіщенко, В. Х. Ярмакі, М. К. Гопич — Одеса : ОДУВС, 2015. 286 с.
35. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#o163
36. Сиротенко Ю.В. Поняття та види міжнародно-правових санкцій. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c5302346-e866-4645-96d9-4198f5c14b76/content>
37. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 №1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>
38. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. Неофіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06?find=1&text=%D1%81%D1%83%D0%B4
39. Ленгер Я.І., Гуті К.І. Європейський Союз: нові концептуальні підходи./ Я.І. Ленгер, К.І. Гуті//Науковий вісник Ужгородського університету – 2011. - №15. – Ст. 49-53.
40. Краєв О. Санкції США проти РФ: поточний огляд та перспективи. https://prismua.org/wp-content/uploads/2023/08/US_sanctions.pdf

41. Рекордний удар по нафтових доходах рф: Велика Британія оголосила безпрецедентні санкції проти «тіньового флоту».
<https://armyinform.com.ua/2025/05/09/rekordnyj-udar-po-naftovyh-dohodah-rf-velyka-brytaniya-ogolosyla-bezprecedentni-sankcziyi-proty-tinovogo-flotu/>
42. Генеральний секретар НАТО Марк Рютте заявив, що Китай, Північна Корея та Іран співпрацюють з Росією у війні проти України в обмін на російську допомогу у зміцненні свого військового потенціалу.
<https://espreso.tv/svit-ryutte-nato-znae-shcho-kitay-kndr-iran-ta-rosiya-pratsyuyut-razom-u-viyni-proti-ukraini>
43. Зубарева М. А. Аналіз інформаційної війни між Росією та Україною в інформаційному суспільстві. Інформаційне суспільство. 2015. Вип. 21. С. 6-11.
44. План дій 4.0: посилення санкцій проти Російської Федерації. Документ робочої групи № 22. https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/37/73/3f8652d74dd938ef0466c19cc732f69d_1746552007.pdf
45. Коваль Д., Бернацький Б. Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства та міжнародного права / Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 96 с.
46. Україна закликала світ зупинити співпрацю з рф в ядерній енергетиці та накласти санкції на «росатом».
https://armyinform.com.ua/2023/05/03/ukrayina-zaklykala-svit-zupynyty-spivpracyu-z-rf-v-yadernij-energetyczi-ta-naklasty-sankcziyi-na-rosatom/?utm_source=chatgpt.com
47. НАЗК опублікувало найпоширеніші запитання й відповіді про включення компаній до списку «Міжнародних спонсорів війни»
<https://nazk.gov.ua/uk/nazk-opublikovalo-najposhyrenishi-zapytannya-j-vidpovidi-pro-vklyuchennya-kompanij-do-spysku-mizhnarodnyh-sponsoriv-vijny/>
48. РНБО ухвалила важливе рішення щодо санкцій проти Росії та Білорусії: що відомо. https://www.unian.ua/politics/zelenskiy-novini-uhvaleno-vazhlive-rishennya-shchodo-sankciy-proti-rf-ta-bilorusi-shcho-vidomo-12461556.html#goog_rewarded